

HEATH W.LOWRY

HISTORICAL VESTIGES OF NİYÂZÎ MISRÎ'S
PRESENCE ON THE ISLAND OF LIMNOS

NİYÂZÎ MISRÎ'NİN LİMNOS ADASI'NDA
BULUNAN TARİHİ İZLERİ

ÇEVİRİ: KIVANÇ TANRIYAR

BAHÇEŞEHİR UNIVERSITY PRESS
İSTANBUL - 2011

Copyright © 2011

Bahçeşehir University & Heath W. Lowry

Historical Vestiges of Niyâzi Mısıri's Presence on the Island of Limnos

.....

Niyâzi Mısıri'nin Limnos Adası'nda Bulunan Tarihi İzleri

by

Heath W. Lowry

Text composition & Photo layout by Faruk Özbey

Published by: Bahçeşehir University Press

Çırağan Cad. Osmanpaşa Mektebi Sok. No: 4-6 Beşiktaş/İstanbul

Tel: 90 (212) 381 05 60 Fax: 90 (212) 381 05 50

www.bahcesehir.edu.tr • e-mail: info@bahcesehir.edu.tr

Distributed by: Uğur Eğitim Pazarlama ve Yayıncılık A.Ş.

İncirli Cad. No: 99 Bakırköy-İstanbul

Telephone: 90 (212) 660 58 41 Fax: 90 (212) 660 58 42

www.uguryayincilik.com.tr • e-mail: info@uguryayincilik.com.tr

Printed by: Promat

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system,
or transmitted, in any form or by any means, electronic,
mechanical photocopying, recording, or otherwise without
the permission of the author, except in the
case of quotations embodied in books,
critical articles and reviews

ISBN: 978-605-5461-03-4

Table of Contents

Preface & Acknowledgements	vii
The Northern Aegean Island of Limni (Limnos).....	3
Niyâzî Mısırî: A Biographical Sketch	5
Niyâzî Mısırî's First Exile on the Island of Limni (1677-1692)	7
Niyâzî Mısırî's Second Exile on the Island of Limni (1693-1694)	11
1910 <i>Mısırî Dergâh</i> Inscription.....	13
The <i>Niyâzî Mısırî Câmii</i> (Mosque)	21
The <i>Niyâzî Mısırî Türbesi</i> (Mausoleum)	23
The <i>Voyvoda Hacı Hüsam Medresesi</i> in the Mısırî Complex	31
The <i>Kemerli Giriş</i> (Archway) Leading into the Mısırî Complex.....	33
The 1910 Octagonal <i>Semâ'hâne</i> of the <i>Mısırî Dergâh</i>	37
Reconstructing the Locations & Dating of the Elements of the Mısırî Complex on Limni (Limnos)	41
Other Surviving Ottoman Monuments on Limnos with Links to Niyâzî Mısırî and His Dervish Convent	45
The 1771 <i>Kapıkıran Mehmed Paşa Çeşmesi</i> (Fountain)	45
<i>Cezayirli Gazi Hasan Paşa Termi Ilıcası</i> (Natural Hot Springs of Termi)	49
Conclusion.....	55
Appendices: I-XII.....	117
Bibliography	137

The reason I have undertaken the publication of the *semâ'hâne* inscription, together with those of the *Kapıkıran Mehmed Paşa Çeşmesi* and the *Cezayir Hasan Paşa's Terzi İlica*, is to shed light

on the largely overlooked Ottoman cultural heritage on Limnos in the hope that, by so doing, it will begin to receive the attention that it so clearly needs.

Postscript

Now that all is said and done, there is still one unanswered question. Having located the approximate site which was home to Niyâzî Mısırlı's remains for over three hundred years, how can we be certain that his tomb was in fact destroyed? Stated differently, is it possible that the small tiled building seen in **Plate 36**, a structure which stands on the site of Mısırlı's mausoleum, and looks surprisingly close in shape and size, to the form of the 1910 renovated *türbe*, might even yet house the saint's remains?

On a related matter I was recently informed by Olga Matzari that in the stor-

age area behind the island's Archeological Museum a sizeable number of Ottoman tombstones are preserved. Might these be the remains of the graveyard which over the centuries grew up around the tomb of the Saint?

Alternatively, it may be that these speculations stem from nothing more than a desire on the part of this author, to have a reason to once again visit the charming island of Limnos. The reader may rest assured that I will do so at the earliest opportunity, and should my visit be successful, I will certainly share my findings with you.

Plate 36: The Present Day Site of Niyâzî Mısırlı's Türbe (Mausoleum) [?].

NİYÂZÎ MİSRÎ'NİN LİMNOS ADASI'NDA
BULUNAN TARİHİ İZLERİ

Önsöz ve Teşekkürler

Mükemmel bir tarihçi, kendi anlatısını etkili ve tahayyül edilebilir kılmak için yeterince güçlü bir imgeleme sahip olmalıdır. Ancak bunu bulduğu materyallerle yetinecek ve kendi eklemeleriyle desteklemekten kaçınacak şekilde denetlemelidir.

T.B. Macaulay'nin 'Tarih' üzerine makalesi

Mükemmeliyet arayan tarihçi için, ki mevcut ya da başka bir çalışmada buna eriştiğimi iddia etmeyeceğim, geçmişin yeniden yaratımı sadece imgelem değil, eldeki kaynakların sınırları içerisinde kalmayı şart koşan benlik denetimini gerektirir. Kişi, 20. yüzyılda kasıtlı yıkım ve ihmal bir araya gelince büyük ölçüde ortadan kaybolmuş, inşa edilmiş bir çevreyi yeniden yaratmaya çalıştığında bu özellikle zahmetli bir görev haline geliyor. Tüm Balkanlardaki ve hatta Anadoludaki mimari mirası söz konusu olduğunda durum böyle. Milliyetçiliğin getirdiği değişimler, (yakın zamana kadar) bu mirasın varislerinin Osmanlı geçmişlerini korumaya ya da anlamaya pek ilgi duymadıklarını göstermiştir.

Bu empati eksikliği en çok Ege Denizi'nin kuzey ve doğu sahillerine bakan izole edilmiş adalarda görülebilir. Bugün Yunanistan Kültür Bakanlığının arkeologları ve mimarları tüm Yunanistan boyunca biraz gecikmeyle olsa da takdire şayan bir işe girişti: kendi Osmanlı geçmişlerinin kalıntılarını kurtarma ve restore etmeye. Limni (Lemnos) gibi bir ada bu kadar kesin biçimde ihtiyacı olduğu belli olan ilgiyi ancak görüyor. Mevcut çalışma, bunu akılda tutarak, bu geçmişin, yani sapkın görüşleri yüzünden Limni'ye iki kez sürülmüş (1677-1692 ve 1693-1694), adada ölmüş ve 16 Mart 1694'te buraya gömülmüş, 17. yüzyıl Müslüman mistik ve şairi Niyâzî Misrî'nin mevcudiyetiyle bağlantılandırılabilir.

Hızla yok olmakta bulunan, bölgede ibadet etmek için müritlerinin kuşaklar boyu adayı ziyaret ettiği türbe ve tekkesinin etrafında büyümüş inşa edilmiş çevreyi yeniden yaratma işini kolaylaştırmak için yakın zamanda Bahçeşehir Üniversitesi'nden yayımlanan bir dizi çalışmada¹ benimsediğim tutumu benimsedim, yani günümüze kalmış kitabelerle birlikte Osmanlı arşiv belgelerinden, seyahatnamelerden ve geç 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyıl fotoğraflarından faydalandım. Bu, mevcut çalışmanın göstereceğini umduğum üzere, daha önce bu kaynak materyallere az ya da hiç odaklanılmadığından Limni üzerine bilhassa faydalı bir yaklaşım oldu.

Bu çalışma, eski arkadaşım ve bazı çalışmalarımı da birlikte kaleme aldığımız **İslâm Araştırmaları Enstitüsü'**nden (İSAM) Profesör İsmail E. Erünsal'ın nazik yardımını fazlasıyla gördü. Erünsal, günümüze kalmış kitabeleri çözme çabalarımnda muazzam zaman ve çaba harcadı. Benzer şekilde, birçok değerli öneri getiren Profesör İskender Pala'ya da teşekkürlerimi borç bilirim.

Bu çalışmanın araştırma ve yazma safhası her aşamasında İSAM kütüphanesi müdürü Mustafa Birol Ülker'in yardımıyla gerçekleşti. Çalışmada referans gösterilen kitap ve makaleleri rica ettiğimde her zaman olumlu tepki verdi.

Bana nazikçe adanın bir dizi erken 20. yüzyıl fotoğrafı sağlayan Limni'li Bayan Olga Matzari'ye benzer şekilde minnetimi sunarım. Umarım bu çalışma, şu an yazmakta olduğu kendi Paliokastron (Myrina) kasabası tarihi için faydalı olur.

Bahçeşehir Üniversitesi tarafından yayımlanan tüm kitaplarımın tasarımı ve mizanpajı için benimle çok kereler 12-14 saat çalışan, Uğur Yayınlarından genç arkadaşım ve asistanım Faruk Özbey'e her teşekkür az gelecektir. Her kapisimi tevazu ve espriyle karşılaması eşsiz bir davranış.

Hepsi yakın zamanda Bahçeşehir Üniversitesi'nden yayımlanmış (İngilizce ve Türkçe baskılarıyla) bu eserlerin tümü şunları kapsıyor: *The Shaping of the Ottoman Balkans, 1350-1550: Conquest, Settlement & Infrastructural Development of Northern Greece*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2008 [Türkçe: *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi, 1350-1550: Kuzey Yunanistan'ın Ferhi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2008; *In the Footsteps of the Ottomans: A Search for Sacred Spaces & Architectural Monuments in Northern Greece*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2009 [Türkçe: *Osmanlıların Ayak İzlerinde: Kuzey Yunanistan Mukaddes Mekânlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*. İstanbul (Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları), 2009; *Ottoman Architecture in Greece: A Review Article With Addendum & Corrigendum*. İstanbul (Bahçeşehir University Press: Occasional Papers in History #1), 2009; *The Evrenos Dynasty of Yenice-i Vardar: Notes & Documents*. With İsmail E. Erünsal. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2010 [Türkçe: *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar & Belgeler*. İstanbul (Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları), 2010 ve *The Evrenos Family & the City of Selânik (Thessaloniki): Who Built the Hamza Beğ Câmii & Why?* [Turkish: *Evrenos Ailesi ve Selânik Şehri: Hamza Beğ Câmii Niçin ve Kimin Tarafından Yapıldı?* İstanbul (Bahçeşehir University Press: Occasional Papers in History #2), 2010. s. viii + 102.

Son olarak, Bahçeşehir Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı ve kurucusu Enver Yücel'e gönülden teşekkürlerimi sunarım. Vizyonu ve desteği sadece bu çalışmamı ve önceki çalışmalarımı mümkün kılmakla kalmadı, cömertliği sayesinde de yayım masrafları karşılandı.

Benim bitmek bilmez çalışma programıma ayak uydurmaya devam ederken, bu yüzden kendi hayatını ve hayatımızı erteleyen eşim ve otuz sekiz yıllık hayat arkadaşım Demet, bu çalışma, Limni adasına seyahatlerimiz hatırası adına, sana adanmıştır.

Bu çalışmadaki hatalar yalnızca bana aittir.

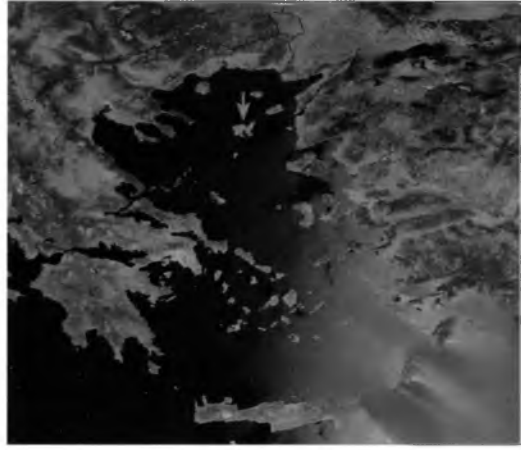
Heath W. Lowry
Bahçeşehir Üniversitesi
Mart, 2011

Kuzey Ege'deki Limni Adası (Limnos)

Kuzeydoğu Ege'deki Limni Adası [ya da Limnos, Lemnos, Stalimeni], 1456 senesinde mukimlerinin rızasıyla Sultan II. Mehmed'e verildi. Gelecek 456 sene içerisinde (Yunanistan Krallığı donanması tarafından 22 Ekim 1912'de işgal edilene kadar) Osmanlı devletinin ayrılmaz bir parçası oldu (neredeyse kesintisiz).²

Terra lemnia (İlk Çağ'da Galen, Dioskorides ve Plinius tarafından), *terra sigillata* (Venedikliler tarafından), ve *tin-i mahtum* (Osmanlılar tarafından)³ olarak bilinen ve Osmanlıların hiyarcık vebasının kalıcı kaynağını engelleyen tek ilaç olduğuna inandığı şifa toprağına evsahipliği yaptığı düşünüldüğünden, son derece değerli bulunan Limni toprağı en önemli ihracıydı.⁴ Ada verimliydi, başkente ihraç edilen büyük miktarda çiftlik hayvanı, şarap ve peynir gelir kaynağıydı.

Paradoksaldır ki Osmanlı zamanlarında sahip olduğu şöhret ve/veya kötü şöhretin sorumlusu olduğu popüler bir sürgün yeri olarak seçilmesine yol açan, Ege Denizi'nin kuzeydoğu köşesindeki görece izole edilmiş konumuydu [Resim 1]. Anadolu'dan gelen Türkler hiçbir zaman yoğun biçimde yerleşmemiştir.⁵ Adanın en büyük yerleşim yeri Palo Kasrı/Palio-

Resim 1: Limni (Limnos) Adası

² Osmanlı döneminde adanın tarihi için bkz.: Heath W. Lowry: *Fifteenth Century Ottoman Realities: Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos*. İstanbul (Eren Yayınları), Aralık, 2002. s. xii + 353 [Bundan böyle: Lowry, 2002], ve aynı yazardan: "A Corpus of Extant Kanunnames for the Island of Limnos as Contained in the Tapu-Tahrir Collection of the Başbakanlık Archives," *Osmanlı Araştırmaları (Journal of Ottoman Studies)*, Cilt 1 (1980), s. 41-60; "Piri Reis Revisited: The Kitâb-i Bahriyye as a Source for Ottoman History: The Aegean Port of Kavala & the Island of Limnos (İlimli) as Described by Piri Reis," *Osmanlı Araştırmaları (Journal of Ottoman Studies)*, Cilt 35 (İstanbul, 2010), s. 7-31; "The Fate of Byzantine Monastic Properties Under the Ottomans: Examples from Mount Athos, Limnos and Trabzon," *Byzantinische Forschungen*, Cilt 16 (1990), s. 275-311; "The Island of Limnos: A Case Study on the Continuity of Byzantine Forms Under Ottoman Rule," *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, yay.haz. A. Bryer & H. Lowry. Washington, D.C. & Birmingham, England (Dumbarton Oaks & University of Birmingham), 1986. s. 235-259; *Erken Dönem Osmanlı Devletinin Yapısı*. İstanbul (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), 2010. Bkz.: 6. Bölüm – "15. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyan Köylü Hayatı" s. 105-125; ve "The Role of Byzantine Provincial Officials Following the Ottoman Conquest of Their Lands," *Proceedings of the IIIrd. Congress on the Social and Economic History of Turkey*, yay. haz. H. Lowry & R. Hattox. İstanbul (İsis Press), 1990. s. 261-267. Ayrıca bkz.: Feridun Emecen: "Limni," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 27 (Ankara, 2003), s. 190-192 [Bundan böyle: Emecen, 2003] ve aynı yazardan "Limni Adası'nda Türk İskânının Ortaya Çıkışı ve Gelişim Safhaları" *Tarih Dergisi*, No. 46 (İstanbul, 2007), s. 177-203 [Bundan böyle: Emecen, 2007].

kastron [Yun. Myrina] üzerinde yükselen, gösterişli kalesi Palaiokastron ('Eski Kale') [Resim 2 ve Resim 3], Osmanlı döneminde yüzyıllar boyunca çok sayıda sürgüne

ev sahipliği yapmıştır. Bu işlev Limni'de yeni de değildi, Bizans döneminde benzer şekilde popüler bir sürgün yeri olmuştu.⁶

Resim 2: Limni'deki Palo Kasrı Kalesi⁷

Resim 3: Limni'deki Osmanlı Kasabası Palo Kasrı Bölgesi⁸

³ Bu konuyla ilgilenen yakın zamanda yapılmış faydalı çalışmalar arasında: Julian Raby: "Terra Lemnia and the Potteries of the Golden Horn: An Antique Revival Under Ottoman Auspices," *Byzantinische Forschungen*, Cilt XXI (1995), s. 301-342; Henryk Jaronowski: "'An Earth By Any Other Name: Pre-Ottoman Sources and Names for Lemnian Earth,'" *Hellenika*, Cilt 58, No. 1. Thessaloniki, 2008, s. 47-70; ve Lowry, 2003: Bölüm V: "Was the Ottoman Interest on Limnos Due to it being the Sole Source of Terra Sigillata?," s. 153-171.

⁴ Heath W. Lowry: "Pushing the Stone Uphill: The Impact of Bubonic Plague on Ottoman Urban Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries," *The Journal of Ottoman Studies (Osmanlı Araştırmaları)*, Cilt 23/2. İstanbul, 2004, s. 93-132.

⁵ Emecen, 2007: pp. 177-203.

⁶ Peter Topping: "Latins on Limnos Before and After 1453," H. W. Lowry ve A. Bryer (yay. haz.): *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*. Washington, D.C. ve Birmingham, England (Dumbarton Oaks & the Birmingham University), 1986, s. 217-234 ve aynı eserde: John Haldon: "Limnos, Monastic Holdings and the Byzantine State: yakl. 1261-1453," s. 161-216 ve Heath W. Lowry: "The Island of Limnos: A Case Study on the Continuity of Byzantine Forms Under Ottoman Rule," s. 235-260.

⁷ Foto: H. Lowry (2006).

⁸ Foto: H. Lowry (2006).

Niyâzî Mısırî: Kısa Bir Biyografi

*Bu dünyada benden başka sevenim
kalmadığını düşünürdüm.*

*Sonra kendimi bıraktım.
Artık dünyada yabancı kalmadı.*

Niyâzî Mısırî, Divân

Limni'ye sürülen çok sayıda Osmanlı arasında, Niyâzî Mısırî, Mısırî Niyâzî, Şeyh Mısırî, ve Mehmed ü'l-Mısırî olarak da bilinen, karizmatik 17. yüzyıl mistik Sufi şairi ve Halvetiye derviş tarikatının Niyâziye ya da Mısriye kolunun hami azizi Niyâzî Mısırî kadar ünlü bir kişi yoktur.⁹ İsimlerinin her biçimi şiirlerini imzalarken kullandığı mahlasların bir varyasyonu ve/veya kombinasyonudur. 9 Mart 1618 gecesi (12 Rebîülevvel 1027) Malatya'nın Aspozî köyünde doğan Niyâzî Mısırî'nin asıl adı Mehmed'dir. Mısır'da okuduktan sonra Niyâzî ('Yalvaran') ile dönüşümlü kullandığı Mısırî ('Mısırlı') mahlasını almıştır.¹⁰

Malatya, Diyarbakır ve Mardin'de okuduktan sonra, 1640'ta adı bilinmeyen bir şeyhin hamiliği altında Sufizmi ciddi biçimde benimseyeceği Kahire'ye seyahat etti. Mısır, Suriye ve çeşitli Anadolu

kasabalarına yaptığı seyahatlerden sonra 1646'da başkent İstanbul'a vardı.

Birkaç ay kaldıktan sonra Anadolu'ya döndü ve bir kez daha kasaba kasaba seyahat etmeye başladı. Uşak'ta Elmalı'daki Halvetiye derviş tarikatından Ümmî Sinan adlı bir Şeyh'le tanıştı. Şeyh, Elmalı'ya döndüğünde 1656 senesine kadar onunla kalacak olan Mısırî ona eşlik ediyordu ve o sırada onun halifesi olarak adlandırılıyordu. Gelecek beş sene boyunca vaktini Uşak, Çal ve Kütahya gibi Anadolu kasabalarında geçerek geçirdi.

Mısırî, 1661'de mistik öğretilerini umumen dile getirince karizmatik vaız Kâdızâde Mehmed Efendi (ö.1635) tarafından kurulmuş olan püriten Kadızâde reform hareketi tarafından hedef gösterildi. Peygamberin zamanındaki 'saf' İslâm'a dönme çağrısı yapan bu hareket bilhassa Sufi tarikatlarına karşıydı. Artık saltanat vaızı Vâni Efendi'nin başını çektiği, yavaş yavaş yayılan etkileri Mısırî'nin muhalefesinde giderek radikal kalmasına yol açtı. Onların güçleri artmaya devam ederken, bir avuç müridinin eşliğinde Bursa'ya taşındı. Gelecek birkaç sene içerisinde Bursa'daki popülaritesi artmaya devam ederken, Kadızâdeler öğretilerini hedef aldı. 1669'da Abdal Çelebi isimli zengin

⁹ Adının bu versiyonu için bkz.: Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.ML = Cevdet Maliye: Dosya #106; Gömlek #4679; Tarih: 14 N [Ramazan] 1264 (14 Ağustos 1848).

¹⁰ Bu kısa biyografi için şu kaynaklara borçluyum: Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (Editörler): *Osmanzâde Hüseyin Vassaf: Sefîne-i Evliyâ*. 5. Cilt. İstanbul (Kitabevi), 2006 [Bundan sonra: Akkuş/Yılmaz, 2006]; Kenan Erdoğan: *Niyazi-i Mısri: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı*. Ankara (Akçağ Basım Yayım Pazarlama, A.Ş.), 1998 [Bundan sonra: Erdoğan, 1998]; Mustafa Aşkar: "Niyâzî-i Mısırî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 33 (İstanbul, 2007), s. 166-168 [Bundan sonra: Aşkar, 2007]; Mustafa Kara: *Niyazi-i Mısri*. Ankara, 1994 [Bundan sonra: Kara, 1994]; Derin Terzioğlu: *Sufi and the Dissident in the Ottoman Empire: Niyazi-i Mısri (1618-1694)*. Harvard University (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1999 [Bundan sonra: Terzioğlu, 1999]; Abdülbâki Gölpinarlı:

bir Bursa yerlisi o ve müritleri için bir dergâh kurdu.

Mısri Bursa'da ikamet ederken, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa tarafından Edrine'ye en azından bir etkinliğe davet edildi (ve muhtemelen bir ikinci kez daha) ve uğruna şölen düzenlendi, onurlandırıldı. Edirne'ye ikinci ziyareti sayı-

labilecek ziyareti sırasında, 1674'te, Eski Câmii'de vaaz verdi. Politik bir tonu olan ve muhtelif üst düzey görevlileri eleştirdiği vaazı yüzünden Rodos Adası'na sürgüne gönderildi. Burada adanın kalesindeki bir hücreye dokuz ay hapsedildi. Hapisten çıkarıldıktan sonra Bursa'ya dönmesine izin verildi.¹¹

Resim 4: Limni Kalesi İçerisindeki Eski Osmanlı Yerleşiminden Kalıntılar¹²

"Niyâzi-i Mısri," in *Şarkiyat Mecmuası*. Cilt VII (İstanbul, 1972), s. 183-226 [Bundan sonra: Gölpınarlı, 1972]. Ayrıca, son birkaç ay içinde yayınlanmış olan aşağıdaki makaleler ve kitaplardan faydalanmışım: Mustafa Kara: "Şemseddin Mısri'nin Limni Yolculukları," *Bursa Araştırmaları*, No. 29. Bursa, 2010. s. 12-17 [Bundan sonra: Kara, 2010]; Mustafa Tatcı: *Limni'de Sürgün Bir Veli: Niyâzi Mısri'nin Hâtıraları*. İstanbul (H Yayınları), Mart, 2010 [Bundan sonra: Tatcı, 2010a]; Mustafa Tatcı: *Niyâzi-i Mısri: Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ*. İstanbul (H Yayınları), Eylül, 2010 [Bundan sonra: Tatcı, 2010b]; Musa Yıldız: *Niyâzi Mısri Kaside-i Bürde Tesbi'i*. İstanbul (H Yayınları), 2010 [Bundan sonra: Yıldız, 2010]; ve Mustafa Kara / Yusuf Kabakçı (Editörler): *Niyâzi-i Mısri'nin İzinde Bir Ömür Seyahat*. İstanbul (Dergah), Kasım, 2010 [Bundan sonra: Kara/Kabakçı, 2010]. Bu kitapların üst üste yayınlanması, Niyâzi Mısri'nin hayatı ve eserlerinin büyüyen bir ilgisi olduğunu gösterir.

¹¹ Aşkar. 2007: s. 167.

¹² Foto: H. Lowry (2006).

¹³ Not: Yazarın Limni ile ilgili belgeler için 350.000'den fazla katalog maddesi tarayarak yaptığı araştırma, adaya sürülmüş geniş bir şahıs yelpazesini ele alan çok sayıda belge ortaya çıkarmıştır. Bu belgelerden çoğu sürgünlerin kale içinde tutulduklarını söylüyor; "*Limni adasına kalebend olarak sürgün edilmesi*". Mesela bkz.: Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: İE.DH. = İbnülemin Dahiliye: Dosya #24; Gömlek #2207; Tarih: 10 C [Cumadülâhire] 1122 (6 Ağustos, 1710). Limni kalesi hapishanesinden bahseden çok sayıda belge de vardır.

Niyâzî Mısırî'nin Limni Adası'na İlk Sürgünü (1677-1692)

Vaazı üç sene sonra sorun çıkardı ve Bursa Kadısı Ak Mehmed Efendi, Mısırî'nin Hz. Muhammed'in torunları Hasan ve Hüseyin'in de peygamber olduğu iddiasına dayanarak, başkente bir şikâyet duyurusunda bulundu. Nisan 1677'de (*Safer* 1088), şikâyet karşılık olarak ikinci kez, bu sefer Ege'deki Limni Adası'na, sürüldü. Burada on beş sene yani 1692'ye (h. 1103) kadar kalacaktı. Sürgününün esas koşulları ile ilgili pek bir şey bilinmese

de, adadaki diğer sürgünlerin deneyimlerine dayanarak, büyük ihtimalle başta kaleye kapatıldığı tahmin edilebilir [*Resim 4*].¹³ Bu dönemde düzensiz tuttuğu '*Günlük*'ten aslında başta bir seneliğine (1677-1678) kalede hapsedildiği, ondan sonra salındığı ve kalenin altındaki İskele Câmii'nde ikamet ettiği görülüyor.¹⁴

Paliokastron Kalesi'nde hapsedildiğinde, Mısırî adadaki en eski ibadethane olan ve tarihi 16. yüzyıl başına, yani adanın sayıca az Müslüman halkının surlar içerisinde ikamet ettiği bir zamana, dayanan Kale

Resim 5: Limni Kalesi'ndeki Kale Câmii'nin Bugünkü Kalıntıları¹⁵

¹⁴ Terzioğlu, Derin: "Man in the image of God in the image of the times: Sufi self-narratives and the diary of Niyâzî-i Mısırî (1618-94)," *Studia Islamica*. No. 94 (2002), s. 139-165 [Bundan böyle: Terzioğlu, 2002].

¹⁵ Foto: H. Lowry (2006).

Câmiî'nde ibadet edecekti. Bugün bu caminin duvarları Osmanlı döneminde Paliokastron'da inşa edildiği bilinen çok sayıda camiden kalan tek şeydir. Mihrabın duvarlardan birine yerleştirilmiş çerçevesi hâlâ görülebilir. [Resim 5]. Hayalgücü biraz zorlandığında, azizin mihrabın önünde diz çökerek namaz kıldığı göz önüne getirilebilir.

Limni'de sürgün olduğu dönemde düzensiz tuttuğu '*Mecmua*' ya da '*Günlük*'ten parça parça da olsa çıkarabildiklerimiz, Mısır'ın 1678-1692 seneleri arasında hayatını sürrekli bir korku içerisinde geçirdiğini gösteriyor. Bu dönem içerisinde esasen İskele Câmiî'nde (daha sonra Mısır Câmiî diye adlandırılacak) kalmış ve senelerce ayağını avlunun dışına çıkarmamıştı.¹⁶ Sürekli bir paranoya hali içerisinde yaşamış, düşmanlarının onu öldürmeyi planladığına inanmıştı. Söylenilene göre "*kuş gibi yuva kurmuştu*," yani İskele Câmiî'nin minberinde uyuyordu. Hatta cami avlusunda yeni bir mezar kazıldığını gördüğünde onun ya da onu ziyarete gelen bir müridi için kazıldığına emin olmuştu.¹⁷ Yazılarındaki çok sayıda pasajdan Mısır'ın adadaki yetkililer tarafından taciz edildiğini düşündüğü ve onların muamelesinden sık sık şikâyet ettiği açık açık görülmüyor.

Mısır, 1692'de (23 Ramazan 1103 = 8 Haziran 1692), Sultan II. Ahmet, ona adayı terk etme ve istediği yere yerleşme özgürlüğü veren bir *ferman* çıkarınca, Bursa'ya geri döndü.

Sultan II. Ahmed, ertesi sene Avusturya'ya karşı hazırlamayı düşündüğü bir sefere katılması için onu davet edince, Mısır iki yüz ile üç yüz müridini topladı. Sultan, bu kuvvetin isyan çıkaracak bir çekirdek grup haline gelebileceği ihtimaline dair uyarı alınca, Mısır'ya Bursa'da kalma emri verdi. Mısır bu isteği reddetti ve müritleri ile beraber birliklerin toplandığı Edirne'ye doğru yol aldı. Sultan II. Ahmed, Mısır ve müritlerinin Tekfurdağı'na [Rodosto ya da Tekirdağ] ulaştığını öğrenince ona Tekfurdağı'nda kalma emriyle birlikte derviş müritlerine dağıtılacak yüksek bir meblağ ve bir araba gönderdi. Müritleriyle birlikte ordunun geçici konaklama noktası olan Edirne'ye devam eden Mısır hediyeleri ve emri anında reddetti.¹⁸

Danışmanları tarafından uyarılan ve Mısır'ın halka seslenme fırsatı olursa, kargaşanın Mısır lehine sonuçlanacağı ve bir kez daha sürgüne gönderilirse bir ayaklanma olabileceği söylenen Sultan anında önem almadı. Bunun üzerine Mısır ve müritleri 30 Haziran 1693 (26 Şevval 1104)

¹⁶ Terzioğlu, 2002: s. 150-151 ve Erdoğan, 1998: s. LXXX-LXXXI.

¹⁷ Terzioğlu, 2002: s. 153.

¹⁸ Erdoğan, 1998: s. LXXXIII-LXXXVII.

öğle namazından kısa süre önce Selimiye Câmii'ne girdi. Geldiği duyulunca, büyük bir kalabalık camii doldurmaya başladı. O esnada Kâimmakâm Paşa ve Yeniçeri Ağası, Sultan'ın onunla konuşmak istediği ba-

hanesiyle, Mısır'ı camii terk etmeye ikna etti. Dışarı adımını atar atmaz tutuklandı ve otuz müridi ile birlikte anında bir kez daha Limni Adası'na sürüldü.

Niyâzî Mısırî'nin Limni Adası'na İkinci Sürgünü (1693-1694)

Limni'ye geri dönen yetmiş beş yaşındaki Mısırî'nin kırılmış, yaşlı bir adam olduğu ile ilgili kayıtlar vardır. Söylenilene göre, caminin mimberinde yaşamaya devam etmiş, yemeyi ve içmeyi ve herhangi biriyle iletişime geçmeyi reddetmişti. Niyâzî Mısırî, bir sene geçmeden, 16 Mart 1694'te (20 Receb 1105) yetmiş altı yaşında öldü ve Limni Adası'na (Limnos) gömüldü.¹⁹

Orijinal mezar yeri ve türbesi bilinmemektedir, fakat çok büyük ihtimalle adadaki sürgünü boyunca ona yuva olmuş caminin yanına gömülmüştü. Bu çalışmanın göstereceği üzere, birçok renovasyondan geçip, çok kere yeniden inşa edildikten sonra, sonunda son Türkler adayı terk ederken, yani 1920'lerin sonunda, yıkılmıştı. Günümüze kalan, 20. yüzyılın ilk senelerinde son kez yeniden inşa edilmiş haliyle dergâhının sema'hânesidir. Bu, Resim 6'da görülen sekizgen kubbeli yapıdır.

Resim 6: Merkezde (Limanın Solunda) Niyâzî Mısırî'nin Semâ'hânesi Olduğu Görülen Kubbeli Çatıyla Limni'nin 'Turko Limanı'²⁰

¹⁹ Erdoğan, 1998; s. LXXXIX-XC.

²⁰ Foto: H. Lowry (2006).

1910 Mısırî Dergâh Kitabesi

Bu araştırmamın başlangıç noktası, 2003 Haziran'ında Limni'ye yaptığım bir geziye dayanıyor. Adaya ilk gidişimdi ve gezi 2002 Aralık'ında yayımlanan *Fifteenth Century Ottoman Realities: Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos* [On Beşinci Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri: Ege Adası Limni'de Hristiyan Köylü Hayatı] başlıklı çalışmamdan altı ay önce gerçekleşti. Bu ziyaret sırasında (dışarıdan) ilk tetkikim sonrasında net olmasa da Niyâzî Mısırî türbesi olarak tespit ettiğim, *Resim 6*'da görülen, sekizgen Osmanlı yapısıyla karşılaştım. Limana yakın bir arka sokakta, kasabanın bugün hâlâ 'Turko Limani,' olarak bilinen bölgesinde yer alıyordu. [*Resim 6*].

Giriş kapısında hâlâ asıl yerinde duran, kısmen örtülmüş kitabenin [*Resim 7*] metni sayesinde, sekizgen kubbeli yapıyı Mısırî'nin türbesi olarak teşhis edebildim. Çözebildiğim kadarıyla kitabede 'Mısırî' yazdığı açıktı ve yapının sekizgen şekli türbe-ye benzediği için adada öldüğü ve oraya gömüldüğü bilinen Müslüman azizin türbesi olması o sırada bana mümkün göründü.

Merdivensiz ya da araya giren dalları ortadan kaldıracak herhangi araç olmaksızın, çekebildiğim tek fotoğraf [*Resim 7*] kitabenin sadece yüzde yetmiş beşini gösteriyor, sağ çeyrek yapraklar yüzünden okunmuyor. Gösterdiğim tüm çabalara rağmen yapının bizzat içine girmeyi de başaramadım çünkü tam yanındaki "Süpermarket"in sahibi (söylenilene göre

Resim 7: Sekizgen Yapıda Mısırî'nin Adı Geçen Kısmen Üstü Kapanmış Kitabe²¹

²¹ Foto: H. Lowry (2002).

binayı deposu olarak kullanıyormuş) girmeme razı olmamakta direndi.²²

İki cepheden kısıtılmış, yani yapının kendisine girememek ya da kitabenin yayımlanabilir bir fotoğrafını çekememekle, yapıyla ilgili çalışma oldukça eksik olacağından, yayımlanmasını bu iki sorunun üstesinden geleceğim bir zamana dek ertelemeye karar verdim.

2004'te keşfiden ve Mısır'ın türbesi olduğunu düşündüğüm yapının ve yanındaki bugün bir süpermarketin girişi olan süslemeli kemerin çektiğim fotoğraflarından (o sırada bulgumu yayımlama niyetim olmadığı bilgisiyle birlikte) İstanbul Üniversitesi'nden bir yakınım, mimarlık tarihçisi Baha Tanman'a bahsedecek oldum. Bunun üzerine bu bilgiyi Mimar Sinan Üniversitesi'nden Yard. Doç. Dr. Kayahan Türkantoz'la paylaşmış. Kısa süre sonra özel olarak Niyâzî Mısırî türbesinin fotoğrafını çekmek ve yayımlamak üzere Limni'ye altı saatlik bir ziyaret için yola koyulmuşlar.

Türkantoz, onların da söz konusu binaya giremedikleri ve günümüze kalmış kitabenin fotoğrafını çekemedikleri gerçeğine

kulak asmadan, baskıya mevcudiyetinden ancak 2011 başlarında haberdar olacağım bir makale²³ yetiştirmiş (Eylül 2005). "*Limni'deki Niyâzî-i Mısırî Dergâhı'ndan Günümüze Kalan İzler*" başlıklı makale inşa edilmiş çevreyi günümüze kalmış iki ögesiyle, yani net olmayacak şekilde Mısırî'nin türbesi olarak tespit ettiğim sekizgen yapı ve bugün süpermarketin girişi işlevi gören süslemeli kemeraltı etrafında, yeniden yaratma çabasını temsil ediyor.

Türkantoz, benim bölge hakkında yazıyı yayımlamayı erteleme kararındaki engeller, yani yapıya erişememem ya da kitabesinin yayımlanabilir bir fotoğrafını çekememem, tarafından yılmadan, (hatalı olarak) kubbeli sekizgen yapının aslında Mısırî'nin türbesi olduğu ve (doğru olarak) süslemeli kemerim aslında Mısırî külliyesinin girişi olduğu sonucuna varmış.²⁴

Yakın zamandaki bazı gelişmeler beni konuyu yeniden ele almaya, mevcut çalışmayı yazma ve yayımlamaya itti:

Birincisi, şu sıralarda Myrina (Palio Kasrı/Paliokastron) kasabasının tarihini araştırmak ve yazmakla uğraşan Limni adasından bir akademisyen, Bayan Olga

²² Limni'de yaşayan Olga Matzari, 6 Şubat 2011 tarihinde babası liman bölgesinde dükkân sahibi olan, yaşlıca bir hanımla yapılmış bir sohbette 1957-1958 senesinde yapının kereste dükkânı olarak kullanıldığını anlatıyor. Ayrıca hanın içeride bulunmuş, içerisinin odunlarla dolu olduğunu hatırlıyormuş. Ona 'teke' (tekke) diyormuş ve türbe olduğunu duymadığında ısrar ediyormuş. [Matzari'den Lowry'ye 7 Şubat 2011 tarihli e-posta].

²³ Kayahan Türkantoz: "Limni'deki Niyâzî-i Mısırî Dergâhı'ndan Günümüze Kalan İzler", *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu*. Bursa (Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat ve Turizm Vakfı), Eylül, 2005. s. 165-177 [Bundan böyle: Türkantoz, 2005].

²⁴ Not: Türkantoz kitabenin fotoğrafını yayımlamadı, yapılar tarafından kısmen örtüldüğünden de bahsetmedi. Araştırmamızın en baştaki bulguları olduğunu gösteren yayımlama kararını şu pasajda gerekçelendirmeye çalıştı: "...ancak yarım gün zarfında yapabildiğimiz tespitleri konuyla ilgili araştırmacıların dikkatlerine sunmak istedik" [Türkantoz, 2005: s. 169].

Matzari yakın zamanda benimle irtibata geçti. Adanın tarihi ile ilgili yayımlanmış çalışmalarımı biliyormuş ve kendi araştırmasıyla spesifik olarak bağlantılı sorularla ilgili benimle irtibata geçti. Süregelen bir iletişim alışverişinde önceden bilmediğim erken 20. yüzyıl fotoğrafları da dâhil olmak üzere, kasabanın tarihi ile ilgili bilgisini benimle paylaşma nezaketini gösterdi. Ayrıca, bu konuya girmeme sebeplerimden birinin artık geçerli olmadığını gösteren, türbe kitabesinin okunulabilir bir fotoğrafını sağladı. Benimle paylaştığı fotoğraflar arasında Mısri türbe dergâhının dışını gösteren erken 20. yüzyıla ait çekilen iki fotoğraf. Bu fotoğrafların yardımıyla azizin türbesi etrafında gelişen dergâhının orijinal formu ile ilgili daha iyi fikir edinmemi mümkün kıldı;

İkincisi, Başbakanlık Arşivi'nde muhafaza edilen yeni kataloglanmış belgelerin giderek genişleyen külliyatına internetten erişilebilmesi çeşitli sınıflandırmalar ve koleksiyonlar içerisindeki 100.000.000 milyon belge arasına saçılmış belgeleri bulmayı kolaylaştırdı. Hatta "Limni" ismiyle yapılan basit bir internet araştırması

adanın 1700-1912'den itibaren tarihinin tüm veçhelerine değinen 3.500'den fazla belgeyi açığa çıkardı. Bu "Limni" maddeleri için bilgisayara aktarılmış katalogda gezerken, 1745-1904 tarihlerine ait, şu ya da bu şekilde söz konusu yapının tarihiyle ilgili, daha önceden araştırılmamış on bir belge buldum. [Bkz.: Ek I - XI];

Şubat 2011'de Limni'ye ilgim Bayan Matzari ile irtibatım sayesinde yeniden canlandıktan sonra, Türkantoz'un makalesine rastladım. Okuyunca düzeltici bir karşılık beklediği açık, kusurlu bir çalışma olduğunu gördüm. Yazar sadece sekizgen yapının kitabesini yanlış okumakla, yani Mısri'nin türbesini yanlış teşhis etmekle, kalmamıştı, yapı tarihi ile ilgili gözlemlerinin çoğu erken 20. yüzyıl fotoğrafları ve arşiv belgeleri tarafından desteklenmiyordu. Sonuç büyük dikkatle faydalanılması gereken bir makale.²⁵

Şu son otuz sene içerisinde dönem dönem Osmanlı dönemindeki ada tarihi ile ilgili araştırmalara yoğun zaman ve emek harcadığım düşünülürse, bu yanlış düzeltme sorumluluğunu hissettim.

²⁵ Not: Türkantoz'un hakkını vermek gerekirse, "*dergâh ve türbenin zaman içerisinde geçirdikleri değişikliklerin izini sürmek için seyahatname ve günümüze kalmış arşiv belgelerini incelemek hiç şüphesiz faydalı olacaktır.*" diye iddia ediyor [Türkantoz, 2005: s. 170]. Bunu söylemesine rağmen kendisi bakmamıştır.

Bugüne kadar Türkantoz'un makalesi en fazla kullanan bilim adamı Mustafa Tatcı'dır [Tatcı, 2010a: s. 12-15]. Dolayısıyla, onun çok değerli eserinde, Türkantoz'un hatalar neticesinde, Mısri'nin türbesi halen mevcut olduğunu yazıyor.

Türkantoz makalesinin herhangi değeri-
lendirmesi, türbe girişinin üstünde mu-
hafaza edilmiş kitabe ile başlamalı. Olga
Matzari'nin bana sağladığı fotoğraf saye-
sinde [Resim 7], kitabenin tüm metnini
okuyabildim. Yandaki süpermarketin çatı-
sındaki bir işçi tarafından çekilmiş fo-
toğraf ne yazık ki fotoğrafçının gölgesiyle
lekelenmiş [Resim 8].

Ancak Photoshop mucizelerinin yardı-
mıyla örttüğü gölgenin çoğunu ortadan
kaldırmak mümkün oldu. [Resim 9].

Photoshop'la kitabe tamamen okunur hale
geldi, okuması şöyle:

Resim 8: Matzari'nin Çektiği Mısır Türbesi Girişinin Üstündeki Kitabenin Fotoğrafı ²⁶

²⁶ Foto: Olga Matzari'ye teşekkür borçluyum. Bu fotoğraf yandaki süpermarketin çatısında duran bir işçi tarafından çekildi, bu yüzden gölgesi kısmen kitabeyi örtüyor.

Resim 9: Limni'deki Niyâzî Mısırî Dergâhının Girişi Üstündeki Kitab²⁷

Transkripsiyon ve Eski Türkçe

Line 1: *Ümm-i dünyânın güzide mefhar-i 'aşrı budur*

ام دنيانك كزیده مفخر عصری بودر
م ح ع صر

Line 2: *Şekkeristân-ı ḥaqāyīq dergeh-i Mısırî budur*

شکرستان حقایق درکه مصری بودر
ح م صر

Line 3: *fî yevm-i Cum'a - 15 Şaferü'l-ḥayr sene 1328*

فی یوم جمعه ۱۵ صفر الخیر سنه ۱۳۲۸
Ketebehü 'Abdü'l-Ḳâdir ḫuṭbiyyü'l-Mısırî
کنبه عبدالقادر قطبی المصری

Tercüme

Line 1: “Dünyanın Annesi”nin [=Kahire ve/veya Mısır] onuru olarak seçtiği ve bu asrın gurur duyduğu adamdır

Line 2: Burası bolluk mekânıdır ve burası Mısırî'nin hakiki Derviş Dergâhıdır²⁸

Line 3: Cuma, 26. Şubat, sene: 1910
Mısırî silsilesinden Abdülkadir tarafından yazıldı

²⁷ Foto: Olga Matzari'ye teşekkür borçluyum. Bu kitabın tasarımcısı Faruk Özbey'e bu fotoğrafı Photo-shop ile düzelttiği için bilhassa teşekkür ederim.

²⁸ Not: 'Şekkeristân'ı burada bolluk mekânı olarak çevirdim.

İlginç olan kitabe hattatı kitabenin yazarı olarak (ve belki de beyitin kendisinin yazarı?)

Dünyanın önde gelen Osmanlı Hüsn-i hat uzmanı Uğur Derman ile paylaştığım bu kitabe hakkında, bu kitabenin fotoğrafını gösterdiğim zaman, bana bu kitabeyi yazan sıradan, yani büyük bir üstad değil, yerel bir hattattır. Ben ise, hattatın imzasını ilk okuduğumda, kendisi erken 20. yüzyılın tanınmış isimlerinden Abdülkadir [Saynaç] Efendi (1881-1967) olabileceğini düşünmüştüm.²⁹

Kendini kitabede kutbiyyü'l-Misrî (Misrî'nin silsilesinden) olarak adlandırmasından, Halvetiye tarikatının Niyâziye Kol'unun bir üyesi olduğunu, yani kendini Misrî'ye adanmış olduğunu çıkarabiliriz.

Misrî'nin Bursa dergahının son şeyhi Mehmed Şemseddin Misrî Efendi, yedinci ve son adaya ziyaret esnasında verilen hatıraları bize Abdülkadir'in kimliğine ait bir ipucu daha veriyor. Bu Mayıs 1908 Limnos seyahatinin varışı ile ilgili şu bilgiler aktarıyor: "*Bizim Abdülkadir Kutsî Efendi'nin hanesinde kimse olmadığından orasını isticar ettik.*"³⁰

"*Bizim Abdülkadir Kutsî Efendi*"nin değişile, 1910 kitabesinin yazarı Abdülkadir Efendi bir Misrî müride olduğunu bilgisi ile Şemseddin Mehmed'in kaldığı evin sahibi ile bağlandığımız zamanda kitabedeki Abdülkadir Efendi Limni Helvatiye tarikatının Misrî kolu mensubu olan Abdülkadir Kutsî Efendi'nin aynı kişi olduğu ihtimalini veriyor.

Kitabe dikkatli okunduğunda, şairinin merhum Misrî'nin mahlası ve Mısır ve/veya Kahire için kullanılan isimlerden biriyle, yani Ümm-i dünyâ, ya da 'Dünyanın Annesi,' ile oynadığı açığa çıkar.³¹

Bu kitabenin kelime seçimi, Niyâzi Misrî'nin Limni'deki dergâhının 1910'da bir kısmının inşası/yeniden inşasını gösteriyor gibi ve bunu gösterirken en önemli parçası olduğu türbeye herhangi bir gönderme yapmıyor. Yani dokuz sene önce azizin türbesi olarak belli belirsiz teşhis ettiğim yapının çok büyük ihtimalle dergâhının bir başka unsuru yani semâ'hâne olduğunu fark etmemi sağladı.

Bir dizi daha erken yayımlanmamış Osmanlı arşiv belgeleri tarafından desteklenen, günümüze kalmış erken 20. yüzyıl

²⁹ Abdülkadir Efendi için bkz.: *Mahmud Kemal İnal: Son Hattatlar*. İstanbul, 1955. s. 32-34 [Bundan böyle: İnal, 1955] ve Şevket Rado: *Türk Hattatları*. İstanbul, ND. s. 264.

³⁰ Kara/Kabakçı 2010: p.143.

³¹ **Not:** Bu beyiti okumam ve anlamamda meslektaşım ve yakın zamanda yayımlanmış iki çalışmamın diğer yazarı İsmail E. Erünsal çok yardımcı oldu. Bkz.: Heath W. Lowry ve İsmail E. Erünsal: *The Evrenos Dynasty of Yenice-i Vardar: Notes & Documents*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2010. s. ix + 184 + 90 fotoğraf ve yakın zamanda yayımlanacak: *Mehmed Ali Paşa of Egypt's Links to Kavala in Macedonia: Architectural Monuments, Inscriptions & Documents*. İstanbul, Turkey & Kavala, Greece (Bahçeşehir University & the Mohamed Ali Institute). Mart 2011'de yayımlanması planlanıyor.

fotoğraflarının incelenmesiyle doğrulanacağı üzere, günümüze kalmış sekizgen yapı aslında Mısır türbesi değil, yani tam teşhisi biraz sorunlu kalmaya devam ediyor.

Bu esasen kitabe metninin [yukarıda Resim 9] onarım ve tadilatlardan bahsetmiyor olmasından kaynaklanabilir, demek ki (tarihlendirmesine göre) 1910 başlarında, yani Limni'de Osmanlı mevcudiyeti 22 Ekim 1912'de sona ermeden sadece yirmi ay önce, inşa edilmiş bir yapıyı süsleme olasılığını gündeme getiriyor. Demek ki Osmanlı'nın Yunanistan'daki hâkimiyetinin beş yüz yılını sembolize eden en son mimari yapılardan biri olmuş olabilir.

Bir başka deyişle, kitabenin kelime seçimi bir türbenin kitabesi olmadığını gösteriyor, daha ziyade Mısır'nın adadaki dergâhının bir parçası yeni bir semâ'hânenin üstüne yerleştirmek üzere yazılmış. Yunan işgalinden hemen önce ve 1923'te Lozan, İsviçre'de Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan Krallığı arasında imzalanan mübadele sonucunda Türklerin adadaki mevcudiyetinin sona ermesinden on sene önce, 20. yüzyılın başında kısa bir süreliğine sadece zikir yeri işlevini görmüştü.

Bu durumda, mevcut çalışmanın esas amacı Mısır'nın türbesinin esas olarak nerede bulunduğunu ve Limni'nin Müslüman mukimlerinin göçünden sonra ona ne olduğunu cevaplamaya çalışmak.

Türkantoz, yukarıda sunduğum okumayla tezat teşkil edecek biçimde, kitabeyi şöyle okuyor:

*Dünyanın güzide mefhar-i asrı budur
İn âstân-ı hakâyık dergeh-ı Mısır budur
fi 15 Seferü'l-hayr sene 1328
kebebe Abdülkadir Kıbtî el-Mısırî³²*

Türkantoz'un sunduğu okumada, en iyi ihtimalle, ciddi sorunlar var: a) Birinci satırın açılış kelimesini tamamen gözden kaçırıyor, yani 'dünyanın,' 'Ümm-i'nin yerini alınca beyit yanlış olarak 'Mısır'a değil 'dünya'ya işaret etmiş (muhtemelen örten yapraklar yüzünden, bkz. Yukarıda Resim 7). Böylece 'Mısır' ve 'Mısır' üzerinden yapılan kelime oyununun kitabenin kilit noktası olduğunun farkına varmamış; b) İkinci satırın açılış kelimesini yanlış okumuş, yani 'Şekkeristân'ı 'İn âstân-ı' [?] olarak (yine örten yapraklar yüzünden); c) şu sözleri kaçırmış: Üçüncü satırın açılış deyişi 'yevm-i Cuma' (Cuma günü) (yine asılı yapraklar yüzünden); d) Ayrıca aynı satırda 'Ketebehü'yü' yerine 'kebebe' olarak okumuştur; ve e) kutbiyyü'l-Mısırî'yi (Mısırî silsilesinden ya da Mısırî tarikatından) açıklanamaz biçimde 'Kıbtî el-Mısırî' (Mısırî'nin Kıptî'si ya da Çingenesi) olarak okumuş. Kısacası, okuma kullanılamaz durumda.

İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde muhafaza edilen, özellikle Mısır'nın türbe ve camii ile ilgili, şimdiye kadar üzerinde çalışılmamış bir dizi belgenin tanıklığıyla destekle-

³² Türkantoz, 2005: s. 170. Bu kitabeyi Mustafa Tatcı tarafından da okunmuştur, fakat Türkantoz'un okuma hatalarım tekrarlamamıştır, yani doğru okumuştur. Ama Mustafa Tatcı'da kitabenin fotoğrafım yayınlamamıştır, [Tatcı, 2010a: s. 13].

nerek, Palio Kasrı'nın liman bölgesini ve artık mevcut bulunmayan Mısrî Câmii'ni gösteren, 1916 senesine ait bir kartpostalda yer alan, daha önce bilinmeyen, özellikle aydınlatıcı bir fotoğraf [Resim 10] yardımıyla külliye'nin inşa edilmiş çevresini daha vurgulu biçimde yeniden kurmak mümkün.

Palio Kasrı'nın liman bölgesini ve artık mevcut bulunmayan Mısrî Câmii'ni gös-

teren 1916 senesine ait bir kartpostalda yer alan, daha önce bilinmeyen ve özellikle aydınlatıcı bir fotoğraf [Resim 10] yardımıyla külliye'nin inşa edilmiş çevresini daha vurgulu biçimde yeniden kurmak mümkün.

Gelecek tartışma bu fotoğraftan seçilebilecek bir dizi yapıyı teşhis etmeye odaklanacak:

Eski Müslüman Paliokastron Kasabasını Gösteren 1916 Kartpostal Fotoğrafının Sunduğu Kanıt

Guerre 1914-15-16... EN ORIENT
L'île de LENNES, près de MOUDROS-CASTO

War 1914-15-16... IN ORIENT
LENNES Island, near MOUDROS CASTO

Resim 10: Mısrî Câmii (sağda) ve Mısrî Dergâhı ile Mısrî Türbesine Giden Giriş Kapısı'nı (ortada) Gösteren 1916 Senesine Ait Kartpostal³³

³³ Foto: Olga Matzari'ye teşekkür borçluyum.

Niyâzî Mısrî Câmii

Bunlardan birincisi, fotoğrafın en sağında görülen cami ve minare [Resim 10]. Bu, aslen 15. ya da erken 16. yüzyılda mescid olarak inşa edilmiş ve artık yıkılmış olan 16. yüzyıl camiidir. Kasabanın liman bölgesinde, bir deniz kaptanı tarafından esasen mescid olarak inşa edilmiştir. Kurucusunun adı verilen Mustafa Reis Mescidi, Hacı Recep adında Müslüman bir Paliokastron mukimi tarafından 1598'de genişletilmiş ve cami haline getirilmiştir. Yapıyı camiye dönüştürmesinin sebebi kasabada sayısı artan Müslüman cemaatinin ve yakında kurulan Cuma Pazarı için kasabaya gelen köylülerin ihtiyaçlarını karşılamaktır.³⁴

Cami olarak yeniden inşa edildiğinde/ genişletildiğinde başlangıçta İskele Câmii adını almış gibi görünüyor. Bu cami, 1678-1692 seneleri arasındaki sürgününde Niyâzî Mısrî'nin evi olmuş camiidir. Bu sıfatla daha sonra (muhtemelen ölümünden sonra) anısına adı değiştirilmiştir. Niyâzî-î Mısrî Câmii olarak en erken referans 23 Aralık 1818 tarihli, yıldırım düştüğü için harap olan minarenin tadilatından bahseden bir belgede bulunuyor. [Resim 11].³⁵ Bu belge, camiden özel olarak *Mısrî Efendi Hazretlerinin Câmii-î Şerif* olarak bahsediyor. 10. ve 11. Resimler kalenin eteğindeki caminin minaresinin

üstüne yığılan kaya engelini gözümüzün önüne getirmemizi sağlıyor.

Bu sefer 11 Nisan 1904 tarihli ikinci bir belgede de bahsediliyor. Aralarında Mekke'deki *Harem-i Şerif*, Limni Adası'ndaki Mısrî Câmii ve Yenice-i Vardar'daki *Gazi Evrenos Beğ Câmii*'lerinde bulunduğu,³⁶ tüm imparatorlukta yaklaşık kırk camii ibadet edenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için atanmış birçok imam sayıyor. Limni'deki *Hazret-i Mısrî Câmii-î Şerifi*'nin Mekke'deki *Harem-i Şerif* (en

Resim 11: Niyâzî-î Mısrî Câmii ve Minare

³⁴ Emecen, 2007: s. 191.

³⁵ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.EV = Cevdet Evkafı; Dosya #131; Gömlek #6502; Tarih: 24 S [Safer] 1234 (23 Aralık 1818) [Bkz. Ek III]. Bu dosyada kalenin bizzat bir kısmını da harap etmiş patlamayı ve minarenin nasıl tamir edilmesi gerektiği ile ilgili süren tetkikleri anlatan belge dizileri var. Bunların sonuncusunun minarenin sonunda çöktüğünden bahsetmesinden 11. Resim'de görünen formun 1818 yeniden inşasında verilen form olduğunu biliyoruz.

³⁶ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: Y. PRK. EV. = Yıldız Perâkendi Evrakı Evkaf Nezareti Maruzatı; Dosya #4; Gömlek #18; Tarih: 25 M [Muharrem] 1322 (11 Nisan 1904) [Bkz. Ek XI].

kutsal İslam bölgelerinden biri) ve bugün Kuzey ve Orta Yunanistan'ı oluşturan bölgeyi 14. yüzyılda fethetmiş Gazi Evrenos Beğ tarafından yapılan cami ile aynı grupta adının geçmesi ilginç. 19. yüzyılın Sultan II. Mahmud sonrası döneminde merkezi yönetim için bireylerin taşra camilerinde imam olarak hizmet etmesini onaylayan onay belgeleri neşretmesi yaygınken, maşlarının ödenmesi, bilinmez değilse de, o kadar yaygın değildi. Mısırî Câmii için de bunun geçerli olması başlı başına bir vakfi olmadığının göstergesi olabilir.

Bu belge yazıldıktan sadece yirmi sene sonra Limni'deki Müslümanlar gitmiş, Anadolu yakasında Foça'ya yerleştirilmiş ve geriye kala kala bu 1916 senesine ait fotoğraf kalmıştı. Müslümanların adayı terk etmesinden sonra ibadet yerleri de yok edildi. Ada hakkında malumat sahibi

olanlar Niyâzi-i Mısırî Câmii'nin yıkımının 1920'lerin sonlarında gerçekleştiğini iddia ediyor.

Benzer şekilde yakl. 1925-1929 tarihlerinde, yani Yunanistan ile Türkiye arasındaki mübadele adanın Müslüman mukimlerini yerinden ettikten sonra, fakat cami yıkılmadan önce çekilmiş olan, ikinci bir erken 20. yüzyıl fotoğrafı [**Resim 12**] şans eseri günümüze kalmasa, **Resim 11**'deki minarenin tam solunda kimliğinin belirlenmesi (üç aşağı beş yukarı da olsa) imkânsız, yıkılmış bir bina duruyor. Daha o zaman önemli değişiklikler gerçekleşmek üzereydi. Mısırî Câmii'nin minaresinin altında bir kahvehane belirliyor, 1916 fotoğrafı çekildiğinde, yani cami hâlâ bir Müslüman ibadet yeri olarak işlev görürken, bulunmayan bir unsur.

Niyâzî Mısırî Türbesi

Bu fotoğrafın [Resim 12] berraklığı sayesinde dergâhının sınırları içerisindeki dörtgen binayı ve ona götüren kapalı revakı se-

çebiliyoruz. Mısırî Câmii'nin minaresinin tam solunda ve Mısırî dergâhında götüren süslü giriş kemerin tam sağında yer alıyor. 13 ve 14. Resimler, binaya yakın plan görüş sunuyor. Soldaki 10. Resim'den (1916

Resim 12: yakl. 1925 Mısırî Külliyesi'ne Girişi Gösteren Fotoğraf³⁷

³⁷ Foto: Olga Matzari'ye teşekkür borçluyum.

13 ve 14. Resimler: 1910'da Yeniden İnşa Edildiği Haliyle Mısırî Türbe'sinin İki Erken 20. Yüzyıl Fotoğrafı

Kartpostalı) ayrıntı gösteriyor, sağdaki ise 12. Resim'den (yakl. 1925-1929 fotoğrafı). Temsil ettikleri bina, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'in 1888-1889'da yeniden inşa ettiği haliyle Niyâzî Mısırî'nin esas türbesinden başkası değil.

Bu teşhiste bulunmamızı sağlayan azizin türbesini tasvir eden eşsiz bir geç 19. yüzyıl fotoğrafı (1888-1889 restorasyonundan önce). Fotoğraf, Mustafa Kara'nın Mısırî üzerine 1994 senesine ait bir çalışmasında ilk defa yayımlandı [Resim 15].³⁸ Bu resmin altında (Osmanlı Türkçesi) el yazması bir not var ve şöyle okunuyor:

Hazret-i Mısırî Niyâzî'nin merkad-ı münevverleridir. Üzeri acıktır.

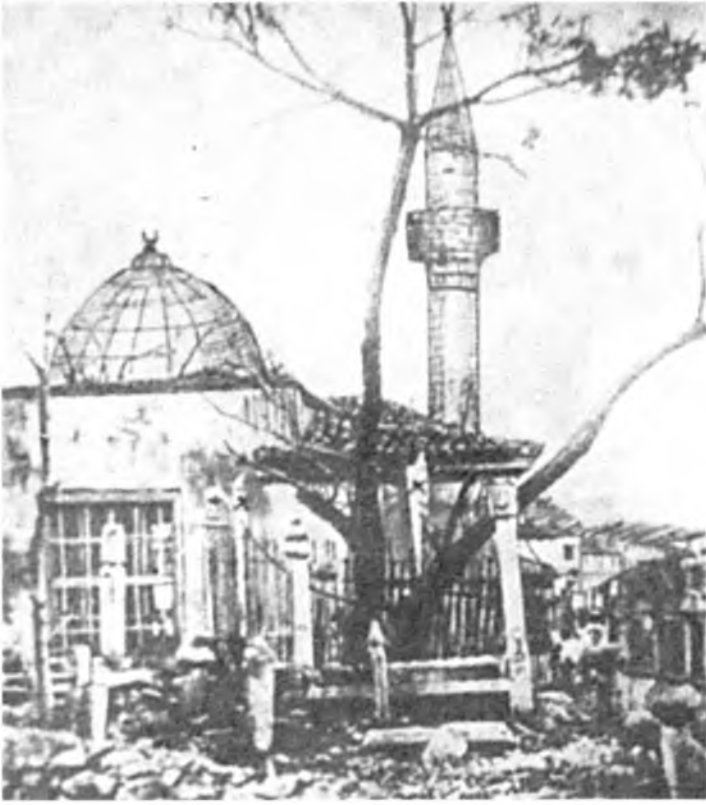
Demir-parmaklık içinde baş ve ayak ucu taşları görülüyor. Kubbeli bina namazgâh idi.³⁹

Bu fotoğraf 1880'lerin başında çekilmiş gibi görünüyor çünkü sırasıyla 22 Mayıs 1888 ve 18 Ekim 1889 tarihli iki belge o senelerde türbenin Sultan II. Abdülhamit tarafından renove edildiğini gösteriyor, yani fotoğrafın tarihi restorasyondan önceye aitmiş gibi duruyor:

1888 tarihli belge: "*Limni ceziresinde medfun Niyazi hazretlerinin türbe ve dergâhı... yıkılmaya yüz tuttuğu ve yapılan keşif sonucu tamirin sekiz yüz liraya mâl olacağı evkâf-ı humâyun hazinesinden arz edilmiş ve keşif defteri ve haritalarla beraber*

³⁸ Kara, 1994: p. 123. Bu fotoğraf Osmânzâde Hüseyin Vassâf'ın *Sefine-i Evliyâ*, eserinden alınmıştır. Eserinde bu fotoğraf birkaç sene Limni'de oturan Hasan Rızâ Bey tarafından verilmiştir. Aynı zamanda Hasan Rızâ Bey, Hüseyin Vassâf'a Mısırî Dergah'ının kendi çizdiği bir krokisini vermiştir [Akkuş/Yılmaz, 2006: s. 87-88]. Bu fotoğraf, Hasan Rızâ Bey'in krokisi ile beraber Mustafa Tatcı tarafından yayınlandı [Tatcı, 2010a: s. 132-133]. Aynı bir kitapta Mustafa Tatcı Mısırî'nin türbesi doğru olan yerini gösterdi (benim görüşüm ile), yani 14. ve 15. Resimlerdeki görünen yerdir [Tatcı, 2010a: s. 83]. Ama bunu yaptığına rağmen paradoks bir şekilde Türkantoz'un yanlış koyduğu teşhise, yani Mısırî Dergah'ının semâ'hânesi ve türbesinin yerleri karışmıştır [Tatcı, 2010a: s. 12-13]. Benim paradoks deme sebebim şundan dolayı Hasan Rızâ Bey'in çizdiği krokisi net bir şekilde türbe ve semâ'hâne dergahının iki ayrı uça olduğunu gösteriyor [Tatcı, 2010a: s. 133]. Dolayısıyla bu güne dek mevcut olan binanın semâ'hâne olduğunu kesinleştiriyor.

Not: Ben okuyucuları bu karışık olayı aydınlatmak amacıyla Hasan Rızâ Bey'in Dergah krokisi (yani Hüseyin Vassâf'ın yaptığı kopya) burada Ek 12 olarak kitabın arka kısmında yayınlandı.

Resim 15: Mısırî'nin Limni Türbesi, 19. Yüzyıl Sonu⁴⁰

gönderilmiştir.”⁴¹ ve benzer şekilde 1889 tarihli belge tadilat bittiği an tesisin yeniden açılışından bahsediyor: “*Limni Adası'nda bulunan Mısırî Niyâzî hazretleri-nin türbe, ve semâ'hâne ve müstemilâtının tamiri tamamlanarak Limni'de meşâyih, topçu askerleri ve ahâlinin katılımıyla açılışının yapıldığı.*”⁴²

10. Resim'deki ayrıntıları 15. Resim ile karşılaştırdığımızda bu binayı Mısırî'nin

türbesi olarak teşhis edebiliyoruz [Resim 16 ve 17]:

Resim 16 ve Resim 17 1888-1889'dan Restorasyonundan önce (solda) ve yakl. 1925-29'da (sağda) Mısırî'nin Türbesini gösteriyor.

16. Resim'in dikkatli bir tetkiki, 17. Resim'de görülen kalenin altında çıkıntı yapan kayalığın eteğinin görüş açısından

³⁹ Kara, 1994: s. 123.

⁴⁰ Foto: Arkadaşım Mustafa Kara'nın izniyle yeniden basıldı. Kara, 1994: s. 123.

⁴¹ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: İ. DH. = İrade Dahiliye: Dosya #1083; Gömlek #84943; Tarih: 11 N [Ramazan] 1305 (22 Mayıs 1888) [Bkz. Ek VIII].

⁴² Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: Y. PRK. UM.. = Yıldız Perâkende Evrakı Umumi: Dosya #15; Gömlek #80; Tarih: 22 S [Safer] 1307 (18 Ekim 1889) [Bkz. Ek IX].

Resim 16 ve Resim 17 1888-1889'dan Restorasyonundan önce (solda) ve yakl. 1925-29'da (sağda) Mısır'nın Tübesini Gösteriyor

ya da perspektifinden görüldüğü haliyle türbeyi tasvir ettiğini ortaya çıkarıyor. Bir başka deyişle, minarenin gerisindeki kaya yığını göstermemesinden fotoğrafçının 17. Resim'de gördüğümüz yığın eteğinde durduğu, arkaplanda minaresiyle türbeye baktığı sonucunu çıkarabiliriz. 17. Resim'de görüldüğü üzere bu noktaya bakacak kişi kendini minareye bakan kayalığa yerleştirdiğinde, türbe ile minare arasındaki ilişkinin her iki fotoğrafta da eş olduğu ortaya çıkar. Hatta aralarındaki tek önemli fark 16. Resim'in türbeyi hâlâ açık kafesli bir kubbeyle örttüğü zaman, yani son renovasyonundan önce, göstermesidir, 17. Resim'den görüleceği üzere, bu ögenin yerini kiremitli bir çatı almış.

Türbenin 1910'da tamamen yeniden inşa edilmeden önce bilinen tek tasviri olan bu resim⁴³ birkaç açıdan önemli.⁴⁴ Birincisi, 17. Resim'de görülen dikdörtgen yapının aslında orijinal türbe bölgesini işgal ettiğini ortaya koyuyor. Daha önceden belirtildiği üzere, bunu artık mevcut olmayan Mısır Câmii minaresine göre konumu sayesinde belirleyebiliyoruz. İkincisi, onu çevreleyen mezar taşı sayısı [Resim 16] iki asır önce türbeyi çevreleyen bölgenin popüler bir mezarlık olduğunu gösteriyor. Bu yorumu 22 Temmuz 1899 tarihli bir arşiv belgesi de destekliyor. Başlığının okuması şöyle: “*Merhûm mutasarrıf Nuri Bey'in Hazret-i Mısır Tübesi kurbuna defne irâde buyrulması fermân.*”⁴⁵ Merkezi hükümetin ver-

⁴³ **Nor:** Mustafa Kara bu fotoğrafı nereden bulduğunu hatırlayamadığını ama fotoğraf değil, dolmakalemle çizilmiş bir resim olduğunu düşünüyordu.

⁴⁴ **Nor:** Paradoksaldır ki Kayahan Türkantoz, Mustafa Kara'nın 1994 senesine ait çalışmasından alıntı yaparken, Mısır türbesinin bu eşsiz fotoğrafından faydalanmıyor [Türkantoz, 2005: s. 165, dn. 1].

⁴⁵ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: BEO = Babıali Evrak Odası Evrakı: Dosya #1407; Gömlek #105482; Tarih: 22 B [Receb] 1317 (22 Temmuz 1899) [Bkz. Ek X].

diği salahiyet ve uyguladığı gücün Niyâzî Mısırî'nin yakınına kimin gömülüp kimin gömülemeyeceği ile ilgili meselelere kadar uzandığı açıktır.

Bu konu hakkında yaşanırken karşılaşılan bir boşluk da Osmanlı döneminde Limni'nin bir seyahat yerinden ziyade sürgün yeri olarak biliniyor olması. Yani görece az seyahatname var ve olanlar da genelde Mısırî dergâhından bahsetmiyor.⁴⁶ Adayı ziyaret eden seyyahlar istisnasız Limni'nin ünlü mühürlü toprağının çıkarıldığı bölgeyi görme ümidiyle geliyordu.⁴⁷

Fakat bu eğilimin önemli bir istisnası var. 1890 ila 1908 senelerinde Anadolu şehri Bursa'daki Mısırî Dergâhının Şeyhlerinden bir Mehmed Şemseddin Mısırî adayı, spesifik olarak azizin ibadet etme ve namaz kılma amacıyla, yedi kez ziyaret etti. Bizim amaçlarımız açısından daha önemlisi, 2010 Kasım'da Mustafa Kara ve Yusuf Kabakçı tarafından yayımlanan el yazması bir seyahatname bıraktı.⁴⁸ Bu eser, şeyhin ziyaretleri sırasında rastladığı hemen hemen her insandan bahsederken (her ziyaret iki gün ila iki hafta sürmüştü) Limni dergâhı ile ilgili özel noktaları anlatmada yetersiz kalıyor. Dergâha dair en ayrıntılı gönderme Haziran 1890'daki ilk ziyareti ile ilgili tasvirinde bulunuyor, türbe ile ilgili şunları yazmıştı:

Dergâh denize yakın, iskele ve gümrük dairesinin arka tarafındadır. Türbe-i şerif kabristanının kenarındadır, ince bir yol geçer, iki ayak taş merdiven çıkılıyor, ufak bir oda. Diğer kapıdan içeriye girilir, mermerlerle tefriş olunmuştur, üstü açıktır. Kubbe kabul itmezler imiş. İki taş vardır, birinin tacı yok, diğeri taçlıdır ve gül de yoktur. Yanında halifesi Mahmud Efendi medfundur...⁴⁹

Şemseddin Efendi'nin adaya ilk ziyareti 1890'da gerçekleşmişken, dergâhının semâ'hânesinin ve müstemilâtının (misafir odaları, yani dergâh) tamiratı tamamlandıktan bir sene sonra, türbenin çatısını kubbesiz ve açık tasvir ettiğinden, onu 15. **Resim**'de olduğu haliyle gördüğü kesindir, yani havanın türbeden içeri girmesine izin verecek telden bir kafesle kaplı haliyle. 17. **Resim** yaklaşık 1925-1929 yıllarında çekildiğinde, türbenin kesinlikle döşenmiş bir çatısının olmasından, türbenin ikinci yeniden inşasının yaklaşık 1890 ile Müslüman mukimlerin 1923-1924'te taşınması arasındaki zaman diliminde gerçekleştiğini çıkarabiliriz.

Türbenin elden geçmesi ve bakımından sorumlu bireylerle, yani türbedâr olarak bilinen kişilerle, ilgili üç arşiv belgesinin günümüze gelmesine dayanarak, zaman

⁴⁶ Limni ziyaretçileri listesi ve kayıtları için: bkz.: Lowry, 2002: s. 330-333.

⁴⁷ Lowry, 2002: s. 153-171.

⁴⁸ Kara/Kabakçı, 2010. Bu kitap Şeyh Mehmed Şemseddin Mısırî'nin daha evvel yayınlanmamış: *Dildâra-ı Şemsi* eseridir.

⁴⁹ Kara/Kabakçı, 2010: 36.

içerisinde Mısırî Dergâhı'na dönüşecek esas azizin vefatından kısa süre sonra geliştirilmiş gibi görünüyor.

Yani ölümünden sonra elli sene içerisinde, 20 Temmuz 1745 tarihli bir belge durumun tam da bu olduğunu ortaya koyuyor. Söz konusu belge şöyle okunuyor:

Limni'de Şeyh Mısırî Türbesi'nde sakın. Âma Molla Ahmed vefat eylediğinden Limni İrsaliyesi Mukataası'ndan almakda olduğu sekiz akçe yevmiesinin altısının hazine-mande edilmesine ve iki akçesinin Derviş Halil'e tevcihi.⁵⁰

Burada Aziz'in türbesi sınırları içerisinde yaşayan, ödemesi devlet gelirleri ile yapılan geç dönem bir türbedârı, kör Molla Ahmed'i görüyoruz, tıpkı kendisinden sonra gelen Derviş Halil gibi.⁵¹ Mısırî'nin türbesinin daha 18. yüzyılın ortasında bakım ve elden geçirme masraflarının devlet tarafından karşılandığı kutsal bir yer haline geldiği açık.

23 Ağustos 1797 tarihli, yani elli sene sonra, ikinci bir belge, Mısırî'nin türbesinin türbedâr mevkiinin hâlâ devlet tarafından finanse edildiğini gösteriyor. Gerçi artık

adı verilmeyen türbedâr'ın maaşı kasabada sıbyân mektebinde öğretmenlik yapmayı kabul etmesi koşuluna bağlanıyor:

Limni adasında Niyazi-i Mısırî türbedârına hasbi sıbyân muallimliği yapmak şartıyla cihet tevcihi.⁵²

29 Ocak 1840'te bir üçüncü belge Mısırî'nin türbesinin bakımının hâlâ yetkililerin ilgisi dâhilinde bir sorun olduğunu gösterir. Okuması şöyle:

Limni Ceziresi'nde defin-hak hazret-i Mısırî türbedârı es-Seyyid Hâfız Ali Efendi, hizmet-i lâzimesini ifâya mahallinde vekil ta'yin ederek, tahsil-i ulum zımında Der-saâdete gelmiş ve türbedârlık-ı mezkûrun yevmi on akçe....⁵³

Kısacası, bu resmi belgelerin kelime seçiminin gösterdiği üzere, Limni'deki Mısırî türbesinin türbedâr mevkiinin ve mevki sahibinin mahiyeti 'resmi'ydi, devlet ödemeleri yapmakla kalmıyor, mevki sahipleri merkezi hükümet tarafından atanıyordu.

Bu 'resmi' konum sadece türbedâr mevki ile sınırlanmamıştı, dergâhın postnişinin, yani Mehmedü'l-Mısırî-i Dergâhı'nın gün-

⁵⁰ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.EV. = Cevdet Evkaf: Dosya #454; Gömlek #22964; Tarih: 20 C [Cumadelâhire] 1158 (20 Temmuz 1745) [Bkz. Ek I].

⁵¹ *Not:* Türkantoz, 2005: s. 166, Mustafa Kara'yı izleyerek: *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Cilt 2. Bursa (Uludağ Yayınları), 1993 [Bundan böyle: Kara, 1993]. Mısırî türbesinde ikili türbedâr ve postnişin mevkinde bulunan bireylerin bir listesi olduğunu iddia ettiği bir liste sunar. Sunduğu listenin eksik olduğu açık, bu belgede adı geçen bireylerden hiçbiri listede görünmüyor?

⁵² Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.MF = Cevdet Maarif: Dosya #59; Gömlek #2929; Tarih: 29 S [Safer] 1212 (23 Ağustos 1797) [Bkz. Ek II].

⁵³ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: İ. DH. = İrade Dâhiliye: Dosya #71; Gömlek #3545; Tarih: 27 Z [Zilhicce] 1258 (29 Ocak 1840) [Bkz. Ek VI].

lük işleyişinden sorumlu şeyhin atanması ve ödemesi 14 Ağustos 1848 tarihli tek bir belge tarafından tasdik edilir. Şöyle der:

Limni'de medfun Mehmedü'l-Mısıri'nin postnişini Mustafa'ya Laleli Evkafından tahsis edilen 120 kuruş maaşı 1264 temmuzuna mahsuben ada cizyesinden verildiği.⁵⁴

Mustafa isimli postnişinin aynı zamanda Mısıri'nin türbesinin türbedârı olup olmadığını belirlemek imkânsız ama bu tip ikili rollere rastlanıyor. Belgenin gösterdiği, 19. yüzyılın ortasından itibaren hükümet ve dergâh arasındaki bağların kuvvetli olduğu. Devletin Halvetiye derviş tarikatının Mısıriye kanadının müritlerinin o sırada önemli bir ziyaretgâhı haline gelen bölgenin elden geçirilmesi için sorumluluk aldığı açık.

Anadolu'da Bursa ve İzmir'deki tekkeler dışında, bu tarikatın üyelerinin çoğunluğu Ege havzası ve anakara boyunca yayılmıştı, yani bugünkü Yunanistan'a yerleşmişti. Limni'deki tekke ve türbe dışında Selânik'te Fetih ve Abdal Baba türbeleri, Atina'daki Çadır tekkesi, Livadya'daki Nakabi Efendi ve Ayas Baba tekkeleri, ayrıca biri Eğriboz kasabasında diğeri Muduniçe'te, bir diğeri Midilli (Mytilene) adasında bir Mısıriye tekke de vardır.⁵⁵

Mısıri türbesinin gerçek kaderi bilinmemektedir. Muhtemelen, 1920'lerde, Mısıri Camii yanında durduğu sıralarda, yıkıldı. Paradoksaldır ki haccın kutsal yeri olan ve etrafında dergâhının geliştiği türbe ortadan kalkarken, dergâhının girişindeki merasim kemeri ve bir zamanlar azizin müritlerinin toplandığı semâ'hânesi günümüze kaldı.

⁵⁴ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.ML = Cevdet Maliye: Dosya #106; Gömlek #4679; Tarih: 14 N [Ramazan] 1264 (14 Ağustos 1848) [Bkz. Ek VII].

⁵⁵ Terzioğlu, 1999: s. 474-475. Not: Bu bağlamda Terzioğlu'nun sunduğu bilginin kesinliğini bağımsız olarak doğrulayamadım. Kara/Kabakçı, 2010: s. 226-228, Şeyh Mehmed Şemseddin'in seyahatleri sırasında karşılaştığı şeyhlerin bir listesini sunuyor. Selânik'teki iki Mısıri dergâhının, yani 'Fethiye Dergâh' ve 'Kara Baba Dergâh'ın şeyhlerinin ismini veriyor.

Mısırî Dergâh'ındaki Voyvoda Hacı Hüsam Medresesi

Son olarak, 15. Resim'in alt sağ köşesinde kemerli bir revak fark etmek mümkün. Resmin bu bölümünün kötü ve bulanık bir büyütülmüş versiyonu olan 18. Resim medresenin girişi olabilecek öğeyi gösteriyor gibi.

Resim 18: 15. Fotoğrafın Alt Sağ Kısımının Büyütülmüş Hali

Durumun bu olduğu ihtimali 4 Mart 1840 tarihli iki arşiv belgesinin günümüze kalmasıyla kuvvetleniyor. İkisi de adanın Osmanlı Voyvodası bir Hacı Hüsam[ettin] tarafından yaptırılmış bir medrese ve zâviye/dergâh-imâret yapısıyla ilgili.

15. Resim'de ve büyütülmüş haliyle 18. Resim'de görülen yapıya benzer şeyle ilgili şu bilgiyi içeriyor:

Limni adasında talebe-i ulum ile seyyah ve dervişlerin ikameti için bir mevki ve medrese olmadığından Mısırî'nin türbesi önünde ada voyvodası Hacı Hüsam'ın kendi bedeninden yaptırdığı medresenin taamiyesi için voyvoda temettularından şehri altmış kuruş tahsis 25 Za 1252 tarihli فرمان icabından ise de, mezkur ada tanzimata dahil olmuş olmasına mebni, taamiye-i mezburenin ada emvalinden tesviyesi.⁵⁶

Belgenin Resim 16 ve Resim 18'da görülen binayı teşhis etmede bilhassa faydalı olan Voyvoda Hacı Hüsam Medresesi'nin konumunu göstermeye yardım ettiği bir gerçek. Özellikle Hacı Hüsam'ın '*Mısırî türbesinin önüne ... bir medrese*' inşa ettiği bilgisi tasvir ettiği binayı şöyle böyle teşhis etmemizi sağlar. Resim 15'de görüleceği üzere, revaklı yapı aslında doğrudan karşısında, yani Mısırî'nin türbesinin önünde yer alır.

Aynı tarihli ikinci belge Hacı Hüsam'ın vakfının sağlamayı amaçladığı hizmetlerinin mahiyeti ve faaliyetlerinin bir müftü tarafından denetlendiği hakkında ek bilgi sunar:

Limni adasında seyyahların, fakirlerin, dervişlerin, ve ilim tahsil eden talebelerin iskân edecek bir mevki' ve medrese bulunmadığından, Şeyh Niyazi-i Mısırî hazretlerini türbesi

⁵⁶ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.MF = Cevdet Maarif: Dosya #9; Gömlek #437; Tarih: 29 Z [Zilhicce] 1255 (4 Mart 1840) [Bkz. Ek IV].

civarında Voyvoda Hüsam Ağa tarafından teberrüken yaptırılan bir medreseye müftü ve talebe-i ulum yerleştirilmiş. Medresenin gerektiğinde tamirinin yapılması, talebe, fukara, ve dervişlerin yemeklerinin ve zeytinyağı ve yaka-cak bahası karşılanması için Limni gümrüğünden ayda altmış kuruş tahsis edilmesi.

İmza: El-Hac Hüsam Voyvoda
cezire-i Limni⁵⁷

Sadece medrese öğrencilerine değil, seyyah, derviş ve fakire de yemek ve kömür sağladığından bahsettiğinden, bu tesisin

Mısıri türbesi etrafında gelişen dergâhının ayrılmaz bir parçası olması gerektiği açıktır. 19. yüzyıl sonundan önce özellikle dergâhtan bahseden belge olmadığından, medresenin bizzat zaman içerisinde Limni'nin Mısıri-i Dergâhı olarak tanınmaya başlaması (İskele Câmii'nin daha sonra Niyâzi-i Mısıri Câmii'ne dönüşmesine benzer şekilde) gibi kafa karıştırıcı bir ihtimal de akla getiriyor. Bu ihtimali spekülasyon çerçevesi dışına çıkarmak imkânı olmasa da, ölümünden sonra azizin itibarının iade edilmiş olması hatta anaakım Osmanlı İmparatorluğu entelektüelleri tarafından benimsenmesi, Mısıri'nin türbesi çevresinde büyüyen kült etrafına eklemelenmesini açıklayabilir.⁵⁸

⁵⁷ Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.MF = Cevdet Maarif: Dosya #103; Gömlek #5143; Tarih: 29 Z [Zilhicce] 1255 (4 Mart 1840) [Bkz. Ek V].

⁵⁸ Terzioğlu, 1992: s. 490. Mehmed Şemseddin'in yayımlanmamış Gülzar-ı Mısıri'sinden alıntı yapıyor. Bursa'daki son Mısıri Dergâhı Şeyhi Şemseddin, söylenilene göre Mısıri'nin Limni'deki türbesini beş ya da altı kez ziyaret etmiş bir şahıs ve Limni'deki yerli Hristiyanların türbeyi Müslümanlar kadar kutsal saydığını ve ziyaret ettiğini iddia ediyor.

Mısrî Dergâh'ındaki Kemerli Giriş

10. Resim'de seçilebilen yapılarla ilgili incelememize geri dönersek, Mısrî türbesi etrafında gelişmiş dergâhının bir zamanlar girişi olan süslü kemeri görürüz. [Resim 19]. Limni'deki Osmanlı hâkimiyeti son bulmadan dört sene evvel, fakat adada hâlâ bir Osmanlı nüfusu mevcudiyetini sürdürdüğü sırada, yani Mısrî dergâhının hâlâ bir Müslüman bölgesi olarak işlevini sürdürürken, 1916'daki haliyle, demir bir parmaklıkla çevrilmiş bir duvar gösteriyor.

Bu fotoğrafta seçilebilecek ayrıntı yeter-sizken, kemerin merkezine yerleştirilmiş bir kitabeyi seçmek mümkün (okunamasa da). Aynı kesiti 12. Resim'de (yakl. 1925-1929 fotoğrafı) büyüttüğümüzde, kemerin diğer öğeleri görünmeye başlıyor [Resim 20].

12. Resim'deki (yakl. 1925-1929 fotoğrafı) aynı kesiti büyüttüğümüzde, kemerin diğer öğeleri görünmeye başlar [Resim 20].

Daha önemlisi Resim 20'in netliği bize 1916 fotoğrafında [bkz.: Resim 10 ve Resim 19, yukarıda] fark edemeyeceğimiz iki özellik sunuyor. Kemerin üst kesiti-nin daha da büyütülmesiyle [Resim 21] kitabedeki birkaç harf belli belirsiz gör-biliyoruz [Not: zorlayarak şu şekilde oku-maya çalıştığım harfler: Mısrî-i Dergâhı.] Ve ikincisi kemerin tepesindeki nişin sol

Resim 19: 1916'da Görüldüğü Haliyle Mısrî Külliyesi'nin Girişi

Resim 20: Yakl. 1925-1929 Fotoğrafının Kemer Ayrıntısı

kısmını dikkatle okuyunca hâlâ Halvetiye derviş tarikatının şeyhlerinin giydiği sarı-ğın taştan yapılmış tac-i şerife, (bu du-rumda bir Mısrî Tacı, yani Niyâziye ya da Mısrî ve bilindiği kadarıyla müritlerinin kurduğu Mısrîye koluna bağlı olanların giydikleri sarık [Resim 21]) olarak korun-duğunu gösterir.⁵⁹

⁵⁹ Türkantoz, 2005: s. 168, bu özel resimden faydalanmadan, doğru biçimde kemerin üstündeki iki nişin bu tip bir Halvetiye tac-ı şerif taşıma amacım taşıdığını tahmin etmiş.

Resim 21: Mısri-i Dergâhı'na Girişten Ayrıntı

1910 sekizgen dergâhından bu süslü kemer, diğer unsurun yanı sıra Mısri dergâhının günümüze kalmış tek özelliğidir. Günümüze bir 'süpermarket' girişi olarak kalmıştır. [Resim 22].

Limni yerlileri 1923-1924 mübadelesinden sonra yapının (bugün bir süpermarket işlevi gören) daha önce kemerin girişi olduğu dergâh bölgesinde dikildiğini bildiriyor [Resim 23]. Yapıyı inşa eden muhtemelen süslü kemerden etkilenerek onu yapıya eklemlenmiş.

Süpermarketin [Resim 24] sol kısmında dar bir sokağın on beş metre ilerisinde Abdülkadir'in 1910 kitabesinin muhafaza edildiği semâ'hâne var.

Resim 25 günümüze kalmış yapı ile daha önce dergâhının girişinde yer alan süslü

Resim 22: Mısri Külliyesinin Girişindeki Kemerin Bugünkü Durumu⁶⁰

kemer arasındaki ilişkiyi kurmamızı sağlıyor. Resmin tepesinden sekizgen türbeye kadar uzanan uzun bina 'süpermarket' ve süpermarketin girişi (resmin üst sol köşesi) dergâhı kapsayan çeşitli binaları çevreleyen girişteki süslü kemerdir.

⁶⁰ Foto: H. Lowry (2002).

Resim 23: Bugünkü Haliyle Mısıri Külliyesinin Süslemeli Kemerî⁶¹

⁶¹ Foto: H. Lowry (2006).

Resim 24: 1910 Mısıri Dergâhı Girişindeki Süpermarketin (sağda) Yanındaki Sokak⁶²

Resim 25: Giriş Kemer (soldaki uzun kiremitli süpermarketin önünde) ve sağda Semâ'hâne ile ilişkili Gösteriyor⁶³

⁶² Foto: H. Lowry (2002).

⁶³ Foto: H. Lowry (2006).

Mısırî Dergâhının 1910 Senesine Ait Sekizgen Semâ'hânesi

1889 belgesinin özel olarak bölgenin semâ'hânesinin tamiratından bahsetmesinden, dergâhın yapıları arasında böyle bir semâ'hâne olduğunu biliyoruz. Bu yapının mevcudiyeti, benzer şekilde, 1900 Mayıs'ında gerçekleşen dördüncü seyahatini tasvir ederken tekkenin semâ'hânesinin harap halinden bahseden Şeyh Mehmed Şemseddin Mısırî tarafından tasdik edilmiştir. Şeyh Mehmed Şemseddin Mısırî, Mayıs 1900 senesinde çıktığı dördüncü Limni seyahatinde dergâhın semâ'hânesinin kötü durumunu tasvir ettiğinden külliye'nin böyle bir yapıyı içerdiğinden eminiz. Bu amaca hizmet eden yapının kendi ziyareti sırasında restore edilmesi gerektiğinden özel olarak bahsetmeye de: "*Semâ'hane kir, pislik içindeyde, yıkattık, odayı temizlettik.*" ⁶³ diyor.

Şeyh Mehmed Şemseddin, sekiz sene sonra Mayıs 1908'de, adaya son ziyareti sırasında, şu pasajda dergâhın genel harap halini şöyle tasvir etti:

dergâh mezbelelik halini almış, Selânikli Ahmed Efendi biraz temizlemiş fakat aşağıki odalar ahıra dönmüş, semâ'hânedeki güya tamir varmış. Cumaya temizleyecekler, biz de zikr edeceğiz, bu defa emin oldum ki bu ada ne maddeten ne manen terakki etmeyecektir, yani Müslümanlar.⁶⁴

Bu pasajda Şeyh Mehmed Şemseddin sadece dergâhı bulduğu halden memnuni-

yetsizliğini ifade etmekle kalmıyor, kendi içinde 'dergâh' ve 'semâ'hâne' dediği yapının aslında iki ayrı yapı olduğunu ima ediyor gibi. Ziyaretinin Mayıs 1908'de, Abdülkadir Efendi'nin semâ'hâne kitabesinin yazılmasından iki sene evvel, gerçekleştiği düşünülürse, ironik "*güya tamir varmış*" iddiası semâ'hânenin yeniden inşasının (1910 kitabesinin andığı üzere) aslında gerçekleşmek üzere olduğunu yansıtıyor. Ne yazık ki bu Şeyh Mehmed Şemseddin'in adaya son ziyareti, yani eseri yapının bugünkü haline hiçbir gönderme içermiyor.

Yapı başlı başına büyüktür, çevresi yaklaşık 28 metredir, yani sekizgen duvarların her kesiti 3,5 metre uzunluğundadır. **Resim 25**'de görüleceği üzere, kurşun kubbeli taş bir yapıdır ve sonra inşa edilmiş binalar üç taraftan önünü kapadığı için dış kısmına giriş bile son derece kısıtlıdır. Orijinal sıva parçalarından esasen inşa edildiğinde dış duvarların sıvalı olduğu belli oluyor. Yine bugün görünür olandan sekizgen duvarların her cephesinin ya bir penceresi ya da bir kapısı olduğu belli oluyor [**Resim 26**]. Bugün hepsi ya taş ya tahta ile mühürlenmiş ve içeriye görmemizi imkânsızlaştırıyor. Muhtemelen yapının bir kereste dükkânı olarak kullanıldığı 1950'lerden kalma.

Tespit edilebileceği üzere, hicri 1328 (1910) kitabesi binaya sonradan eklenmiş gibi durmuyor, yani onu çevreleyen taş işçiliğinden muhtemelen iki girişten birindeki konumuna tüm göstergeler

⁶⁴ Kara/Kabakçı, 2010: s. 90.

⁶⁵ Kara/Kabakçı, 2010: s. 143.

yapının hep ayrılmaz bir parçası olmuş olduğunu gösteriyor. Bu yorumun doğru olduğunu varsayarsak, günümüze kalan yapının aslında 1910'da inşa edilmiş olduğu ortaya çıkar.

İlginçtir ki bu Balkanlarda günümüze kalmış en eski Osmanlı türbesinin, Hacı/Gazi Evrenos türbesinin, de Makedon kasabası Yenice-i Vardar'da (Giannitsa)⁶⁶ baştan aşağı yeniden inşa edildiği senedir. Bu tamamen tesadüf olabilir ama günümüz Yunanistan'ında inşa edilmiş son iki Osmanlı mimari abidesinin (Evrenos türbesi ve Mısıri Dergâh semâ'hânesi) hâlâ taş kitabeleri olan Osmanlı türbesinin 1910'da tamamen yeniden inşa edilmiş olmaları ilginçtir. Mısıri'nin Limni semâ'hânesine gelince, adanın Osmanlı döneminin sonu (Yunanistan Krallığı donanması adayı 22 Ekim 1922'de işgal etmişti) ile arasında iki sene bile yoktur. Diğer yandan, Hacı/Gazi Evrenos'un Yenice-i Vardar türbesi söz konusu olduğunda Yunan orduları kasabaya bir hafta sonra 1 Kasım 1912'de girdi. Her iki bölgedeki Türk Müslüman mevcudiyeti 1923-1924'te yeni Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı arasında imzalanan

anlaşma gereği gerçekleşen mübadele sonucunda sona erdi.

Eğer yapıya giriş sağlanırsa, yapının kullanım amacını belirlemek mümkün olacak. Şimdilik ziyaretçi sokaktan görünen Abdülkadir Efendi kitabesinin bir kısmına göz atmakla yetinmek zorunda.

⁶⁶ Lowry/Erünsal, 2010: s. 89-102. Bu türbedeki 'renovasyon' kitabesi benzer şekilde şu tarihe aittir: hicri 1328 (13 Ocak 1910 – 3 Ocak 1911). Ayrıca bkz.: Heath W. Lowry: *Osmanlıların Ayak İzlerinde: Kuzey Yunanistan Mukaddes Mekânlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*. İstanbul (Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları), 2009;

Resim 26: Mîsrî Semâ'hânesi'nin Bugünkü Durumu⁶⁷

⁶⁷ Foto: H. Lowry (2002).

Resim 27: Limni Paliokastron'daki Mısri Külliyesi'nin İçerisindeki Yapıların Yaklaşık Konumlarını Gösteriyor

Limni (Limnos) Mısri Dergâh'ının Yapıtların Konum ve Tarihlerini Yeniden Saptamak

27. Resim'den görülebileceği üzere, Mısri Dergâhının beş farklı unsurunun asıl konumlarına işaret etmek mümkün.

Külliyenin tarihi net biçimde saptanabilen tek unsur, Şeyh Mehmed Şemseddin Efendi'nin 1908'deki ziyaretinde ondan bahsetmemesi ve Abdülkadir'in şansı eseri günümüze kalmış kitabesinden semâ'hâne olarak teşhis ettiğim sekizgen yapı [Resim 28]. Semâ'hânenin 26 Şubat 1910'da ta-

Resim 28: 1910 Senesine Ait Semâ'hâne

mamlandığını biliyoruz, dergâhın çok daha kapsamlı biçimde yeniden inşa edilmiş öğelerinden sadece birisi olduğunu gösteren ikincil kanıt var.

Ozellikle külliye'nin girişi işlevini görmüş süslü kemerden [Resim 29] ve bizzat

Resim 29: Süslü Kemer

Resim 30: Niyâzî Mısırî Türbesi

Mısırî türbesinin yeniden inşa edilmiş versiyonundan [Resim 30] bahsediyorum.

Her iki durumda da getirilebilecek ikincil kanıtın birincisi 29. ve 30. Resimlerin çıkarıldığı yakl. 1916 senesi fotoğrafı biçiminde, günümüze kalmış görsel kanıt, ikincisi ise kısmen *ex silencio* bir argümana, yani Şeyh Mehmed Şemseddin Efendi'nin yeniden inşa edilmiş türbeden ya da süslü kemerden 1890 ile 1908 seneleri arasında adaya yedi ziyaretinin hiçbirinde bahsetmemesine, dayanıyor.

Dikkatli okuyucunun hatırlayacağı üzere, 1890 Mayıs'ındaki ilk Limni ziyaretinde türbeyi şöyle tasvir etmişti: “*Ufak bir oda. Diğer [ikinci] kapıdan içeri girilir, [zemin] mermerle tefriş olunmuştur, üstü açıktır. Kubbe kâbul itmezler imiş.*”⁶⁸ Bunun 1890'dan sonra çekilmiş, 30. Resim'de görüldüğü haliyle türbenin formunun tarihini verdiği açık. Sonraki her ziyaretinde dergâhının harap halini dikkatle not ettiği göz önünde bulundurulursa, türbenin 30. Resim'de görülen, 1908'deki son gezisinin tarihinden itibaren sahip olduğu formunda, yani 1908 sonrasına tarihlendirilmesi gereken fotoğrafın formunda, yeniden inşa edilmediği açığa çıkacaktır. Bu, yeniden inşasının günümüze kalmış kitabesinden bildiğimiz üzere 1910'da inşa edildiği kesin olan semâ'hâne'yi de kapsayacak şekilde daha büyük bir renovasyonun parçası olduğunu gösterir. Süslü kemere gelince, aynı zaman dilimi içerisinde tarihlendiren argüman tamamen *ex silencio* dur. Şeyh Mehmed Şemseddin Efendi varlığından özel olarak hiç bahsetmemiştir.

⁶⁸ Kara/Kabakçı, 2010: s. 36.

Dergâhının en göze çarpan veçhelerinden biri olduğundan, 1890 ile 1908 seneleri arasında varolsaydı, bahsetmezlik edemezdi. Bu sessizlik onun tarihinde dergâhının 1910 renovasyonu ile aynı zamana ait olduğunu gösteriyor.

Bu analiz, doğruysa, 1908-1910 dönemin-den itibaren Mısırî müritlerinin (onlardan birinin Abdülkadir Efendi olduğu kesin) külliyesinin geniş ölçekli bir yeniden inşasına girişmiş olma ihtimaline işaret ediyor.

Bu renovasyondan bahseden arşiv belgelerinin bulunamaması İmparatorluğun içinde bulunduğu siyasi karmaşayla ilişkilendirilebilir. 1908 İttihat ve Terakki Devrimi geçici bir süreliğine Abdülhamit

bürokrasisinin özenli işleyişini bölmüş olabilir; bunun bir yan etkisi o zamana kadar devletin Limni'deki Mısırî külliyesinin kontrolündeki herhangi değişikliklere ilgisini gevşetmiş olması olabilir. Eğer durum böyleyse, bu, külliyesinin son başlıca Osmanlı dönemi renovasyonlarının aslında müritlerin hesabına kişisel inisiyatifle gerçekleştirilmiş olduğunu gösterir.

Alternatif olarak, hâlâ sürmekte olan Başbakanlık Arşivlerini kataloglama sürecinden kaynaklanabilir, süreç yolunda gitse de tamamlanmasına daha çok seneler var, yani bu renovasyonla ilgili belgeler mevcut olabilir ama şu an araştırmacıların erişimine açık değildir.

Niyâzî Mısırî ve Dergâhı ile İlgili Limni'deki Diğer Günümüze Kalmış Osmanlı Abideleri

1771 Kapıkıran Mehmed Paşa Çeşmesi

Mısırî Dergâhı'nın eski yerinden geçen sokağın yirmi metre ilerisinde, hâlâ akan bir geç 18. yüzyıl çeşmesi vardır [Resim 31]. İnşa amacına uygun işlevini sürdürmekle kalmaz, original yerinde duran bir kitabesi

de vardır. Azizin ölümünden yaklaşık yetmiş yedi sene sonra 1771'de inşa edilmişti ve bu yüzden Mısırî ile doğrudan bağlantısı kurulamıyor (sürgünü sırasında mevcut olsaydı bile çok büyük ihtimalle Mısırî tarafından kullanılmayacaktı. Zehirlenmekten o kadar korkuyordu ki yemek pişirirken bile su kullanmaktan kaçınıyordu, bir kez yemeği karpuz suyunda pişirmeyi bile düşünmüştü.)⁶⁹ Mısırî ile doğrudan bağlantı olmasa da, birçok sebepten mevcut

Resim 31: Bu Ocak 2002 Fotoğrafı Mısırî Dergâhı ve Mısırî Câmii'nin Eski Yerinin Yanındaki Kapıkıran Mehmed Paşa Çeşmesi Önünde Duran Yazarı Gösteriyor⁷⁰

⁶⁹ Erdoğan, 1998: s. LXXX.

⁷⁰ Foto: S. Edes (2002).

çalışmaya dâhil etmeyi seçtim. Birincisi, 1771'den 1912'ye Mısır'ın türbesine onu anmaya gelen birkaç kuşak hacının susuzluğunu giderme işlevi gördüğü kesindir. İkincisi, eski dergâh bölgesine yakınlığı benzer şekilde tesisin medresesinin ihtiyaçlarını karşılıyor olma ihtimalini doğuruyor. Üçüncüsü, eskiden Mısır Câmii bölgesi olan yerin yanında durduğundan

cemaat toplantılarında abdesti kolaylaştırmak için inşa edildiğini çıkarabiliriz. Son olarak, bugün Yunanistan'da hâlâ işlev gören az sayıda Osmanlı çeşmesinin (kitabeleri ile birlikte tam) daha önce yayımlanmamış örneklerinden biridir.⁷¹

Bu kitabede adı geçen merhum, iki sefer Yeniçeri Ağası olmuş, üst rütbeli bir

Resim 32: Kapıkıran Mehmed Paşa Çeşmesi Kitabesinin Büyütülmüş Hali⁷²

Transkripsiyon

Satır 1: **Ve mine'l-mâ'i küllü şey_{in} hayy** ⁷³

Satır 2: **Şâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât**

Satır 3: **merhûm Kapukıran Mehmed Paşa**

Tarih: **Fî gurrei Ş{afer} sene 1185**

Tercüme

Satır 1: 'Diri her şeyi sudan vücuda getirdik'

Satır 2: Hayrat ve hasenat Sahibi

Satır 3: Merhum Kapukıran Mehmed Paşa

Tarih: Safer ayının ilk günü, sene: 1185

(16 Mayıs 1771)

⁷¹ Not: Bu tip bir örneğe sadece Doğu Makedonya kasabası Drama'da rastladım. Onun da tarihi 18. yüzyılın son çeyreği.

⁷² Foto: H. Lowry (2002).

⁷³ *Kuran*: 21. Sure: *Surah Al-Anbiya*, 30. Ayet: "...Diri her şeyi sudan vücuda getirdik."

Osmanlı subayıydı [Resim 31]. Bilinen biyografisinde⁷⁴ hiçbir şey ne Limni Adası'yla bağlantısını gösterir ne de birini neden hatıratına bu Paliokastron çeşmesini yaptırmaya ittiğini açıklar. İkinci kez Yeniçeri Ağası atanmasının akabinde, ki 1770 Ağustos'unda süresi dolacaktı, Trakya kasabası Dimetoka'ya yerleşmiş ve kısa süre sonra vefat etmiştir.⁷⁵

Ölümünün üstünden bir sene geçmeden biri Limni Adası'ndaki Paliokastron kasabasına merhumun anısına oldukça süslü bir çeşme yaptırdı. Bu hareketin arkasın-

daki mantığı açıklamak istersek aklımıza iki muhtemel sebep geliyor: a) bir Yeniçeri olarak adanın yerlisi olabilirdi ve ölmeden önce bir arkadaşından kendisi adına böyle bir çeşme dikilmesini rica etmiş olabilirdi; b) kendisi Niyâzî Mısırî'nin müritlerinden biri olabilirdi ve Şeyh'in uzun süre adada sürgün kaldığı zaman ona yuva olan caminin yanına bir çeşme diktirmesi için birini ayarlamış olabilir. Her iki olasılık da insanın aklını çelse bile elimizdeki kanıt hangi sebepten olduğu konusunda bize bir fikir vermiyor.

⁷⁴ Mehmed Süreyya: *Sicill-i Osmani*. İstanbul, h. 1308 (1890-1891). Cilt IV., s. 254 [Bundan böyle: Süreyya, 1890-1891].

⁷⁵ Süreyya, 1890-1891: s. 254.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Termi Ilıcası

Paliokastron kasabasının sadece beş kilometre ötesinde ağaçlarla kaplı vadinin içine kurulmuş bir kaplıca (ya da ılıca) [Yunanca.: Loutra] Osmanlılar tarafından Termi Ilıcası olarak biliniyordu [Resim 33]. Niyâzi Mısıri'nin İskele Câmii duvarları içine barikat kurmadan önce, kaplıcalardan faydalanıp faydalanmadığını belirlemenin imkânı yok ama faydalanmış olması mümkün görünüyor.

Kesin olan adadaki sürgün senelerinde kaplıcalar kullanımdaydı. Fransız seyyah Pierre Belon daha 1546'da adayı ziyareti

sırasında kaplıcalardan bahseder ve sularının bilhassa sıcak olduğunu (doğru olarak) söyler.⁷⁶

Daha 1490'larda adanın günümüze kalmış en erken Osmanlı tahrir defteri (vergi defteri), Termi köyünü listeye alıyor⁷⁷ ve Belon'un kaplıcaları elli sene sonra ziyaret ettiğinden bahsetmesi, ayrıca Bizans ismi '*Therma*' = 'Termi'nin kullanılmaya devam etmesinden eski zamanlardan bu yana sürekli kullanıldığını çıkarabiliriz.

Kaplıcaların, Mısıri'nin adada ikamet ettiği senelerde, bir bina tarafından çevrelenip çevrelenmediği konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Bildiğimiz, 1777'de

Resim 33: 2002'de Termi Ilıcası⁷⁸

⁷⁶ Pierre Belon: *Les observations sur plusieurs singularitez*. Paris, 1553. Limni için bkz.: s. 23-34 ve Alexandre Merle (yay. haz.): *Voyage au Levant: Les Observations de Pierre Belon du Mans*. Paris (Edition Chandeigne), 2001. bkz: s. 112-131.

⁷⁷ Lowry, 2002: s. 59, 66, 83-84, 95, 104, 114, 127, 132, 178-179 ve 264.

⁷⁸ Foto: H. Lowry (2002).

Osmanlı donanması komutanı Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın kaynağın etrafına bir hamam inşa ettigidir. [Resim 33].

Yaklaşık altmış sene sonra 1839-1840'ta Feyzullâh Efendi isminde biri tesisi bugünkü haline gelecek şekilde renove etti. Termi kaplıcaları, hâlâ orijinal amacına uygun kullanılan adadaki tek Osmanlı mimari abidesi sıfatıyla buradaki Osmanlı döneminden kalan en önemli kalıntılardan biridir. 2002 ziyaretim sırasında 'Spa' olarak restore edilip kamuya açılmıştı. Bizim amaçlarımız açısından bugünkü sahibinin iki Osmanlı kitabesini muhafaza etmiş olması son derece önemli.

Şeyh Mehmed Şemseddin Mısıri'nin 1896 Mayıs'ında yaptığı ikinci ziyaret hakkındaki kayıttan adanın Müslüman halkının çok sevdiği bir yer olduğunu biliyoruz.

Ziyaretini aşağıdaki pasajda şöyle tasvir ediyor:

Pazar günü bizi ılıcaya götürdüler. Bu ılıcanın suyu soda madeni imiş, adeta sabunsuz çamaşır yıkıyorlar. Cezayirli Hasan Paşa ihya etmiş, fakat meccanî olduğundan taşrası harap olmuş. Giderken merkeblere bindik, ancak adalılar yan biniyorlar, ben beceremedim

doğru bindim olmadı, eğri bindim olmadı, herneyse düşe kalka gittik geldik.⁷⁹

Mayıs 1908'de adaya son ziyaretini tasvir ederken, ılıcaya planladığı bir ziyaretten bir kez daha bahseder fakat bu sefer şöyle yazar: "*Bugün ılıcalara gidiyorduk fakat eşekle gitmek zor olduğundan, ben vazgeçtim.*"⁸⁰ Görünen o ki on iki sene önce eşekten düşüşü hâlâ zihninde canlı kalmış. Şeyh Şemseddin'in Limni'ye her yedi ziyaretinde Niyâzi Mısıri'nin adımlarının izini yeniden sürme şevki düşünülse, ılıcaya daha önceki ziyaretinin kendi Şeyh'inin âdetinin yeniden icrası olması mümkün görünüyor.

Mısıri'nin müritlerinden bir Kasap Hasan Dede'nin anlattığı bir anıdan bu intiba kuvvetlendiriyor: "*Birgün Hazret-i Şeyh arabada, ben de yayan kaplıcaya gidiyorduk...*"⁸¹

Amaçlarımız açısından bugünkü ılıca sahibinin iki Osmanlı kitabesini muhafaza etmiş olması bilhassa önemli. Bunlardan birincisi, 1777'de ilk defa hamamı yaptırdığında ve bahsettiğinde Gazi Hasan Paşa tarafından binaya yerleştirilen kitabe [Resim 34]. Şöyle okunuyor:

⁷⁹ Kara/Kabakçı, 2010: s. 54.

⁸⁰ Kara/Kabakçı, 2010: s. 148.

⁸¹ Tarcı, 2010b: pp. 122-123.

Resim 34: Cezayir-i Hasan Paşa'nın Termi Ilıca'daki 1781 Kitabesi⁸²

Transkripsiyon

- Satır 1: İki mişra' muşaffâ bî-nukaḥ harf-ile mihr-âsâ
 Satır 2: Gelüb bir bendesi Mazhar idüb târihini inşâ
 Satır 3: Bu Limnî lîcesi mânend olub dehre şifâ-baḥşâ
 Satır 4: Cezâyirî muẓaffer ḥazret-i Gâzî Ḥasan Pâşâ⁸³
 Tarih: sene 1195

Tercüme

- Satır 1: Yek ahenk, noktasız, iki mısrası doğar güneş gibi
 Satır 2: Bir Mazhar kulu geldi ve tarihini verdi
 Satır 3: Bu Limni ılıcaları dünya şifasının bir misali
 Satır 4: Cezayir Fatihi Hazreti Gazi Hasan Paşa'nın
 [tarafından yaptırılmış]
 Tarih: [hicri] 1195 (28 Aralık 1780-18 Aralık 1780)

⁸² Foto: H. Lowry (2002).

⁸³ Bu beyitlerin yazarı, aynı zamanda ebced yolu ile tarihi vermiştir. Son iki satırındaki noktasız Arapça harflerin sayısal değerini toplayarak çıkan sonuç 1196 olmuştur. Şair diyor ki bu rakamı '1' (gelüb bir) ekleyerek asıl tarihini, yani 1195 çıkar. Bu tuhaftır, çünkü bir eklediğimiz zaman 1195 yerine 1197 olur. Aslında şair Mazhar 'çıkup bir' demesi lazımdır. Bu oldukça kafa karıştırıcı ebcedi çözmemde yardımları için Profesör İskender Pala'ya teşekkür etmek isterim.

İkincisi 1839-1840 tarihli bir kitabedir [Fotoğraf 35], hamamın yeniden inşası

işine girişen Feyzullâh Efendi adında biri tarafından dikilmiştir:

Resim 35: Feyzullâh Efendi'nin Termi Ilca'sındaki 1839-1840 Kitabesi⁸⁴

Transkripsiyon

- Satır 1a: Cenâb-ı Mîr Feyzu'llâh Efendi Bermekî-aḥlâk
 Satır 1b: Gönülliyân-ı dergâh-ı mu' allâ mekremet-mu' tâd
- Satır 2a: Olaldan voyvoda Limnî'ye ma' mûr itdi her sûyın
 Satır 2b: Bu câya gelmedi andan ḡayûr bir ṭab' ı ḡayr-inşâd
- Satır 3a: Bülendîn-rif' at olsun sâye-i zıll-ı zılâfide
 Satır 3b: Ḥudâ her bâr kılsun devlet ü iḡbâlini müzdâd
- Satır 4a: Tolandukça hümâ-yı luṭfî fark-ı muḥlişân üzre
 Satır 4b: Uzaḡdan iltifât u luṭfına reşk eylesün ḡüssâd
- Satır 5a: Dirâyetmend bir zât-ı mekârimkârdur ol kim
 Satır 5b: Felâṭınuñ ider tedbîr-i nîkî re'yini berbâd
- Satır 6a: Müdâmâ ḡ'âḡîş-i ḡayrâtdur reyb ü riyâsuzca
 Satır 6b: Nice ḡayr-ı ' azîme eylesün Ḥaḡ zâtını irşâd
- Satır 7a: Henüz silk-i nîzâma geldi Yâver cevherin târîḡ
 Satır 7b: Luṭṭufla kıldı Feyzu'llâh Efendi lîceyi âbâd⁸⁵
- Tarih: Sene 1255

⁸⁴ Foto: H. Lowry (2006).

⁸⁵ Bu kitabede de tarih ebced formunda verilmiştir. Burada tüm "noktalı" harfler toplandığında, 1255 toplamına ulaşılır. Yine Profesör İskender Pala'ya teşekkür etmek istiyorum.

Tercüme

Satır 1a:	Hakan kulu Feyzu'llah Efendi Bermeki mizaçlı ⁸⁶
Satır 1b:	Sultanın gönüllü kullarından mizacı hayra uzanan
Satır 2a:	Limni voyvodası olduğunda her şey gelişti
Satır 2b:	Hayır işlerinde daha şevkli bu mevkiye sahip bir tane daha gelmedi
Satır 3a:	Mevkii Hakan'ının elinde daha da yüceltile
Satır 3b:	Tanrı Devlet hesabına işlerini her daim artırır
Satır 4a:	Hüma Kuşları samimi insanların üstünde uçtuğu müddet
Satır 4b:	hasedeler aldığı hayır dualarından ve iltimaslardan haset edecek
Satır 5a:	[Voyvoda] dirayet ve irfan sahiplerinden
Satır 5b:	Fikirleri Eflatun'u manasız ve beyhude çıkarır
Satır 6a:	Samimiyetsiz havalara girmeden her daim hayır işleri işlemeye çalışır
Satır 6b:	Rabbim onu böyle daha nice hayır işleriyle uğraştırır
Satır 7a:	Şimdi Yâver ⁸⁷ bu noktalı harflerle [değerleri toplayarak] kesin bir tarihe varıldı
Satır 7b:	Feyz'ullah Efendi, alicenaplıkla bu ılıcaları velut kıldı
Tarih:	[hicri] 1255 (17 Mart 1839- 6 Mart 1840)

⁸⁶ Bermekiler ünlü bir Abbasi vezir ailesiydi.

⁸⁷ 'Yâver' şairin mahlas olabilir.

Sonuç

Niyâzî Mısırî öleli üç yüz on yedi sene oluyor ve 17. yüzyılın ikinci yarısı Limni Adası'na sürgün edilmiş, orada ölmüş ve buraya gömülmüş karizmatik Müslüman azizin anısını yâd etme işi sadece bir avuç araştırmacıya kaldı. Bir grup sadık müridini, ölümünde bile, hayatında olduğundan da fazla, kendine çektiğinden, Türkiye'de özellikle Bursa ve İstanbul'da durum biraz daha iyi.

Limni'deki müritleri (bildiğim kadarıyla) kemiklerini mezarından çıkarıp beraberlerinde Anadolu'ya getirmemişlerdi (14. yüzyıl mistiği Şeyh Bedreddin'in Serezli müritlerinin yaptığına tersine). Aslında Mısırî'nin haleflerinden biri Limni türbesindeki bölgeden bir parça toprağı İstanbul'a getirmişti ve toprak şehrin Topkapı ilçesinde Merkez Efendi Mezarlığı'na serpilmişti. Bu Limni toprağının serpildiği yer söylenilene göre kutsal sayılan bir hac bölgesi hakline gelmiş. Aynı zamanda Bursa'daki Mısırîye Dergâh'ının son şeyhi Mehmed Şemseddin [Ulusoy] Efendi ile birlikte Niyâzî Mısırî'nin erkek kardeşinin de gömülü olduğu mezarlıktır. Karakteristik Mısırî Taçlar'ın tepesini süslediği, tüm mezarlığa saçılmış bir dizi mezartaşı görülebilir.⁸⁸

Limni'deki Mısırî Dergâh'ının kaderine en uyan epigraf, 1923-1924 Yunan-Türk mübadelesinin ardından Şeyh Mehmed

Şemseddin tarafından kaleme alınmıştır. Şöyle yazmıştı:

Azizin türbesinin [son] türbedarının mübadele felaketinden sonra İzmir'e taşındığını duydum. Daha sonra [dönmesine] izin verilmemiş. Demişler ki: '[Niyâzî Mısırî] bir Aziz, onu biz koruyacağız.' Bu sebeptendir ki Limni'li Hristiyanlar da Aziz'in türbesine mum getiriyor, hastalıkları iyileştirmesi için onun araya girmesini istiyorlardı... Şimdiki durumu hakkında hiçbir bilğim yok.⁸⁹

Şimdi bir an evvel gereken Yunanistan Kültür Bakanlığı'nın merkezi komşu ada Mytilene'de (Midilli) bulunan 14. Bizans ve Bizans Sonrası Eski Eserleri Denetleme Müdürlüğü'nün önemli bir abideyi muhafaza ve restore etmede etkin rol almasıdır. Yakın zamanda yetkin ve ilgili bir profesyonel olan kurumun müdürü Athina-Christina Loupou (kendisi Mitilene Kalesi'ndeki çok sayıda Osmanlı abidesinin mükemmel restorasyonunun sorumluluğunu almıştı) ile yaptığımız sohbette Limni'deki Mısırî dergâhından günümüze kalanların önemini vurguladım ve ilk önce 'korunacak yapı' statüsü kazanması ve sonra nihai restorasyonu için kaynak bularak gerekli restorasyon planlarını hazırlaması yönünde gerekli adımları aracağına inanmak için yeterince iyi sebebim var. Türbe kitabesi ile Kapıkıran Mehmed Paşa Çeşmesi'nin ve Ce-

⁸⁸ Armağan, Mustafa: "Bursa'da İki Rakip Sürgün: Niyazi Mısırî ve Vâni Mehmed Efendi," *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü* – 2. Bursa, 2003. s. 259. Bu mezarlıktaki Ahmet Efendi'nin türbesinin bir fotoğrafı için bkz.: Kara/Kabakçı, 2010: s. 183.

⁸⁹ Kara/Kabakçı, 2010: s. 157-158.

zayir Hasan Paşa'nın Termi Kaplıcası'nın kitabelerinin yayımlanması için bu sıralar uğraşma nedenim Limni'deki büyük ölçüde göz ardı ve ihmal edilmiş Osmanlı

kültürel mirasına ışık tutmak. Böylece çok ihtiyaç duydukları ilgiyi görebileceklerini umut ediyorum.

Ek Not

Kitabımızın sonuna geldikimiz halde kafamızda bir takım soru işaretleri kalmaktadır. Niyâzî Mısırî'nin türbesinin asıl yeri bulunmuş olsa da tam olarak türbenin orda hala olup olmadığı kesin değildir. Değişik bir deyimle **Resim 36**'daki (ok işaretleri ile gösterilen yer) kiremit kaplı bina türbenin zamanında bulunduğu yerdir, hemde şekli ve büyüklüğü Mısırî'nin türbesinin 1910 yılındaki restorasyonunu andırmaktadır. Aklımıza gelen soru şudur ki acaba azinin mezarı halen orada durmakta mıdır?

Olga Matzari tarafından edindiğim bilgilere göre adadaki Arkeoloji Müzesinin arka

bahçesindeki depoda bir miktar Osmanlı mezar taşları muhafaza edilmekte. Şöyle düşünmek gerekirse muhafaza edilen mezar taşlarının içinde Mısırî Dergâhı'nda gömülmüş olan kişilerin mezar taşlarını bulmakta?

Ayrıca, bu yaptığım spekülasyon bu yazının bir daha Limni Adasına ziyaret etmek istediğinden midir? Okuyucuların bundan emin olabilir ki ilk fırsatta Limni'ye gideceğim ve bu açık olan soruların cevapları bulmaya çalışacağım. Eğer ümit ettiğim neticeler çıkarsa ilk fırsatta sizler ile paylaşacağım.

Resim 36: Niyâzî Mısırî Türbesi'nin bugünkü hali [?].

APPENDICES - EKLER

APPENDIX I - EK I

*Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.EV. = Cevdet Evkafı; Dosya #454;
Gömlek #22964; Tarih: 20 C [Cumadelâhîre] 1158 (July - Temmuz 20, 1745)*

Summary of Contents - Belge Özeti

English: Following the death of the blind *Molla Ahmed*, who resided in the mausoleum of *Şeyh Mısıri* on the island of Limni, and received the daily sum of 8 *akçes* (small silver coins) which he was paid from the funds derived from the cutting off of income from Limni; of the money he formerly received, henceforth: 6 *akçes* will be returned to the Treasury and 2 *akçes* will be conferred on [his successor] *Derviş Halil*.

Türkçe: *Limni'de Şeyh Mısıri Türbesi'nde sakin Ama Molla Ahmed vefat eylediğinden Limni İrsaliyesi Mukataası'ndan almakda olduğu sekiz akçe yevmiyesinin altısının hazine-mande edilmesine ve iki akçesinin Derviş Halil'e tevcihi.*

APPENDIX II - EK II

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.MF = Cevdet Maarif: Dosya #59;
Gömlek #2929; Tarih: 29 S [Safer] 1212 (August - Ağustos 23, 1797)

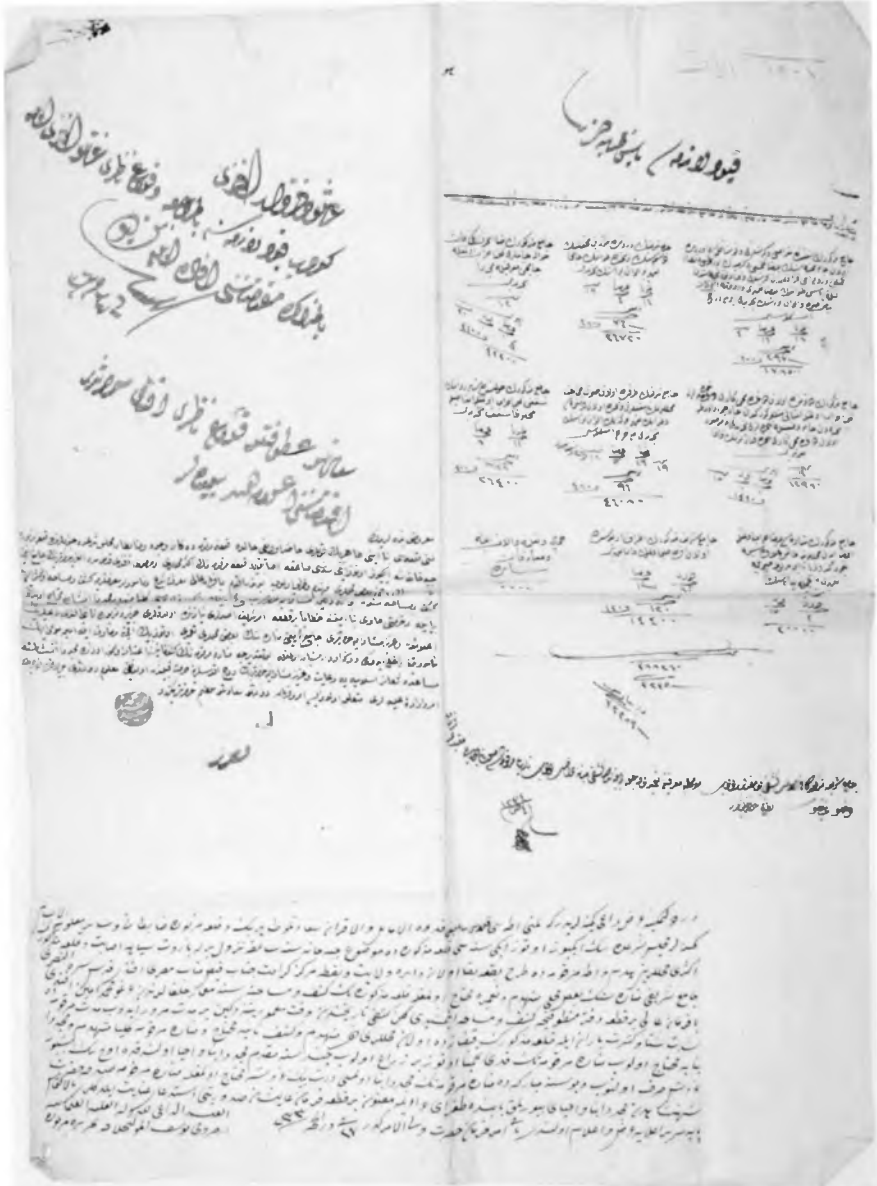
Summary of Contents - Belge Özeti

English: The appointment of the *türbedar* (keeper of the tomb) of Niyâzi-i Mısıri's mausoleum on the island of Limni, is confirmed, on the condition that he also serve as the teacher in the [town's] primary school.

Türkçe: Limni adasında Niyâzi-i Mısıri türbedarına hasbı şbyan muallimliği yapmak şartıyla cihet tevcihi.

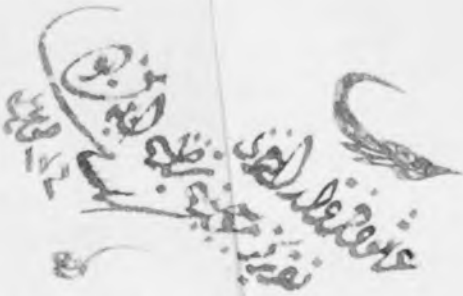
APPENDIX III - EK III

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.EV. = Cevdet Evkafı: Dosya #131;
Gömlek #6502; Tarih: 24 S [Safer] 1234 (December - Aralık 23, 1818). Page 1:

Page 3 - Sayfa 3:

فنی قلعہ سی وجوہ اہالی و ساطان و سائرہ سی گیسو شمعہ واروب ایگیز او تو زکی سدی قلعہ مذکورہ جہہ خازنہ
 صاعقہ اصابتہ قلعہ مذکورہ الکی خراب اولدیقون غیری قطب العارفین شیخ مصری افندی قدس سوه العزیز حضرت
 جامع شریفی منادہ سنک دئی بعضی کندی منہم اولوب بوندن اقدم تعیس اونان معارف حقیقہ کی معرفتہ کشف و مباحثہ
 او قشایبہ دہ مدت وافرہ دیر و منادہ مرقومہ حیا منہم اولدیقون مجدداً انشایہ محتاج اولدی بایکله وضعی حادی قشوریز
 بنایستی حثوران خاصہ دن طہر بلک فوندیہ خطایا بر قلعہ ارشدی اصدادی نیاز نہ اولدیقون فنی نای بر قلعہ اعلو شہ
 تحریر و انہا ایدر صادر اولدن طرطن عایدی یوشیہ قیور لوزمہ کی بعد اولمراج اوقشای ایدر قلعہ خاقانیہ ناظری عزت اولدی
 تیرہ لزون استعدوم اولمقورہ عزیزت ادایہ حضرت کی جامع شریفی منادہ سنک بعضی کندی تعمیری اولمقور بلک ایدر
 مصادق ایله ایمن سولایہ بلک ماموریتہ داخل ایدر کی قیورون مسکان اوقشہ بوقشیر جہ منادہ مرقومہ نلک کشف ناخنہ
 اعتبار اولمقور اودرہ مجدداً انشایہ ساعدہ شعرا سدیہ رعایتہ و عزیزت ادایہ حضرت بلک روح اقدس نہ حرمت
 قیبدن اولدیقون مکتوما اعلیم ایدر بوصور تدرہ کرک جامع شریف و کرک منادہ مصادق قلعہ مرقومہ کشفہ داخل اولدیق
 و یومقوله ایدر نلک کشف ناخنہ اعتبار اولدی حقی ایدر بر موجب کشف انشایہ اہتمام و دقت اولمقور اودرہ بنایستی
 سولایہ خطایا ارشدی اصدادی موافق زای سایدی ایدر امر و بیان دولمقور سعادتو سلطانم حضرت کور

Summary of Contents - Belge Özeti

Note: A series of reports and documents relating to the authorization of repairs to the minaret of the *Şeyh Mısırî Efendi Câmî-i Şerîfe*. These repairs were necessitated by a lightning strike which hit the fortress powder magazine, causing an explosion which destroyed part of the fortress, debris from which also severely damaged the minaret of the mosque.

Page 1: English: Dated: 27 *Zilhicce* 1233 (October 29, 1818): Due to the fact that some time has elapsed since the initial investigation which was carried out in the wake of the lightning strike which hit the *cephane* (powder magazine) of the fortress on the island of Limni in [*hicri*] 1232 (1817), resulting in the destruction of part of the fortress, as well as causing considerable damage to the minaret of the Mısırî Mosque, it was deemed necessary to undertake a second investigation which has shown that the minaret must be completely town down and totally rebuilt. For this purpose the sum of 4,000 *guruş* (piasters) is needed.

Türkçe: *Limni adasında 1232 senesinde kale cephanesine yıldırım düşmesi sonucu kalenin bir kısmı harap olmuş ve Şeyh Mısırî Efendi Hazretlerinin camisinin minaresinin de bazı yerleri yıkılmıştır. Daha önce yapılan keşiften bu yana biraz zam geçtiğinden ikinci bir keşfe ihtiyaç duyulduğu ve minarenin tamamen yıkılmaya yüz tuttuğundan yeniden yapılması için dört bin kuruşa ihtiyaç olduğu.*

Page 2: English: Dated: 24 *Safer* 1234 (December 23 1818) As a result of the lightning strike on the island of Limnos in 1817 which, together with destroying a portion of the fortress, also did considerable damage to the minaret of the Venerable Şeyh Mısırî Efendi's mosque, the architect who was previously sent [to the island] carried out an investigation. At that time the architect reported that the damaged portions of the minaret could be repaired for the sum of 30,000 *akçes* (small silver coins). Since that time the minaret has completely collapsed. As a result, a decision that this has necessitated a new investigation was made. This is intended to highlight the need to consider the results of this second investigation.

Türkçe: *Limni adasında 1232 senesinde kale cephanesine yıldırım düşmesi sonucu kalenin kismia harap olmuş ve Şeyh Mısırî Efendi Hazretlerinin camisinin minaresinin de bazı yerleri yıkılmıştır. Bundan önce gönderilen mimar bazı keşiflere bulunmuş ve o zamandan bu yana minare tamamen yıkılmaya yüz tutmuştur. Daha önceki keşifte minarenin harap olan yerlerinin otuz bin akçeye tamir olunacağı belirtmiştir. Ancak ikinci bir keşif yapılarak yeniden yapılmasının uygun olmasına karar verildiği ve ikinci keşfin dikkate alınacağı.*

Page 3: English: **Note:** An undated document which basically repeats (in summary form) the contents of the document on page 2.

Türkçe: *Not: 2. sayfa'taki belgenin özeti.*

APPENDIX IV - EK IV

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.MF = Cevdet Maarif; Dosya #9; Gömlek #437; Tarih: 29 Z [Zilhicce] 1255 (March - Mart 4, 1840)

Summary of Contents - Belge Özeti

English: Due to the absence of a *medrese* (theological seminary), as well as a place to house students, travelers and dervishes, the *Voyvoda* (Governor) *Hacı Hüsam* has built from his own means a *medrese* in front of the mausoleum of *Misrî*. And in order to meet its expenses, he has in keeping with a *ferman* (firman) dated March 4, 1840, set aside from the revenues of the city which are earmarked for the revenue of the *Voyvoda*, the [monthly] sum of 60 *guruş* (piasters)

Türkçe: *Limni adasında talebe-i ulum ile seyyah ve dervişlerin ikameti için bir mevki ve medrese olmadığından Misrî'nin türbesi önünde ada voyvodası Hacı Hüsam'in kendi bedeninden yaptırdığı medresenin taamiyesi için voyvoda temettularından şehri altmış kuruş tahsisi 25 Za 1252 tarihli ferman icabından ise de, mezkur ada tanzimata dahil olmuş olmasına mebni, taamiye-i mezburenin ada emvalinden tesviyesi.*

*Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.MF = Cevdet Maarif: Dosya #103;
Gömlük #5143; Tarih: 29 Z [Zilhicce] 1255 (March - Mart 4, 1840)*

[illegible][illegible]

Summary of Contents - Belge Özeti

English: Due to the absence of a place on the island of Limni (Limnos) for travelers, the destitute, dervishes, and students undergoing their education, to stay in, or a *medrese* (theological seminary), the *Voyvoda* (Governor) Hüsam Ağa had constructed a *medrese* with several rooms in the vicinity of the Venerable Şeyh Niyazi-i Mısrî's mausoleum (*türbe*), and staffed it with a *müftü* (expounder of Islamic law); further, in order to meet the needs of the students, travelers, dervishes, and the poor with food, olive oil, other necessities and heating means, he has set aside the sum of 60 *guruş* (piasters) per month from the island's customs revenue.

Signature: The Pilgrim [to Mecca] Hüsam, Governor of the island of Limnos

Türkçe: *Limni adasında seyyahların, fakirlerin, dervişlerin, ve ilim tahsil eden talebelerin iskân edecek bir mevki' ve medrese bulunmadığından, Şeyh Niyazi-i Mısrî hazretlerini türbesi civarında Voyvoda Hüsam Ağa tarafından teberrüken yaptırılan bir medreseye müftü ve talebe-i ulum yerleştirilmiş. Medresenin gerektiğinde tamirinin yapılması, talebe, fukara, ve dervişlerin yemeklerinin ve zeytinyağı ve yakacak bahası karşılanması için Limni gümrüğünden ayda altmış kuruş tahsis edilmesi.*

İmza: *El-Hac Hüsam Voyvoda cezire-i Limni*

APPENDIX VI - EK VI

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: İ. DH. = İrade Dahiliye: Dosya #71, Gömlek #3545; Tarih: 27 Z [Zilhicce] 1258 (March - Mart 4, 1840)

[illegible]

Summary of Contents - Belge Özeti

English: The *türbedâr* (keeper of the tomb) of the Venerable Mîsrî, who is buried on the island of Limni, *Seyyid Hâfız Ali Efendi*, having chosen a temporary substitute to fulfil his duties as keeper of the tomb, has come to the capital for the purpose of continuing his education. He has petitioned for an increase to his daily salary of 10 *akçes* [which he receives as *türbedâr*], on the grounds that it is inadequate to meet his expenses in the capital.

Türkçe: *Limni Ceziresi'nde defin-hak hazret-i Mısri türbedâri es-Seyyid Hâfız Ali Efendi, hizmet-i lâzimesini ifâya mahallinde vekil tayin ederek, tahsil-i ulum zimmında Der-saâdete gelmiş ve türbedârlık-ı mezkûrun yevmi on akçe....*

APPENDIX VII - EK VII

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: C.ML = Cevdet Maliye: Dosya #106;
Gömlek #4679; Tarih: 14 N [Ramazan] 1264 (August - Ağustos 14, 1848)

Summary of Contents - Belge Özeti

English: The salary of the *postnişin* (head of a religious order) of the order of Mehmed ü'l-Misrî (who is buried on the island of Limni), Mustafa, that is the sum of 120 *kuruş*, which has previously been paid from the *Laleli Evkafı* (Pious Foundation), will, as of July 1264, be paid from the *cizye* (poll tax paid by non-Muslims) of the island.

Türkçe: Limni'de medfun Mehmedü'l-Misrî'nin *postnişini* Mustafa'ya Laleli evkafından tahsis edilen 120 *kuruş* maaşı 1264 temmuzuna mahsuben ada *cizyesinden* verildiği.

APPENDIX VIII - EK VIII

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: İ. DH. = İrade Dahiliye: Dosya #1083;
Gömlek #84943; Tarih: 11 N [Ramazan] 1305 (May - Mayıs 22, 1888)

بسم الله الرحمن الرحيم
باسم کتاب دارایی
بنی جنیه سنده و فیه حال عظمای اولاد نبازی قدس سره و فیه تیربه
درگاه شریفیه بوزیر الموده و فیه ایامی جامع شریفیه مایل اندام
اولیویه بر حسب کشف سکه بوزیر ایامه اوقاف هم بوده فیه سنده تعبیه
قوابی بخیر و لایحه عهده ایامه اوقاف و فیه اوقاف شریفیه و فیه اوقاف
سینه فیه خلافتیه اوقاف عاکبه فیه و لایحه بخیر و فیه اوقاف
و فیه اوقاف شریفیه و فیه اوقاف عاکبه فیه و لایحه بخیر و فیه اوقاف
و فیه اوقاف شریفیه و فیه اوقاف عاکبه فیه و لایحه بخیر و فیه اوقاف
و فیه اوقاف شریفیه و فیه اوقاف عاکبه فیه و لایحه بخیر و فیه اوقاف

Summary of Contents - Belge Özeti

English: A request that the sum of 800 Liras be appropriated from the treasury of Imperial Pious foundations, to be used for the purpose of making repairs to the tomb (*türbe*) and dervish lodge (*dergâh*) of the Venerable Niyâzi who is buried on the island of Limni (Limnos), as these structures are facing collapse. The investigative report and plans [for the reconstructions] are attached.

Türkçe: Limni ceziyesinde medfun Niyâzi hazretlerinin türbe ve dergâhı...yıkılmaya yüz tuttuğu ve yapılan keşif sonucu tamirin sekiz yüz liraya mâl olacağı evkâf-ı humâyûn hazînesinden arz edilmiş ve keşif defteri ve haritalarla beraber gönderilmiştir.

APPENDIX IX - EK IX

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: Y. PRK. UM. = Yıldız Perâkende Evrakı Umumi: Dosya #15; Gömlek #80; Tarih: 22 S [Safer] 1307 (October - Ekim 18, 1889)

Summary of Contents - Belge Özeti

English: As the repairs to the Venerable Mısıri's *türbe* (mausoleum), *semâ'hâne* (dervish meeting house), and *müştemilât* (residential rooms, i.e., *dergâh*), have been completed, they were reopened with the participation of the government officials, the artillery troops, and the people of Limni.

Türkçe: *Limni Adası'nda bulunan Mısıri Niyâzî hazretlerinin türbe, ve semâ'hâne ve müştemilâtının tamiri tamamlanarak Limni'de meşâyih, topçu askerleri ve abâlinin katılımıyla açılışının yapıldığı.*

APPENDIX X - EK X

Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: BEO = Babıali Evrak Odası Evrakı: Dosya #1407; Gömlek #105482; Tarih: 22 B [Receb] 1317 (July - Temmuz 22, 1899)

[illegible]

پیداوار سے متعلق:

روح منور بود بطل حقیقت مدد تیریس قرین و نه ایزد جولیس زمان

قوله
يوسف

Summary of Contents - Belge Özeti

English: Telegraph Form: Request for a *ferman* (firman) authorizing the burial of the deceased Deputy Governor Nuri *Bey*, next to the Venerable Mısır's *türbe* (mausoleum).

Türkçe: *Telgrafnâme: Merhûm mutasarrıf Nuri Beyin Hazret-i Mısri Türbesi kurbuna defne irâde buyrulması fermân.*

APPENDIX XI - EK XI

*Başbakanlık Arşivi: Fon Kodu: Y. PRK. EV. = Yıldız Perâkendi Evrakı Evkaf Nezareti
Maruzatı: Dosya #4; Gömlek #18; Tarih: 25 M [Muharrem] 1322 (April - Nisan 11, 1904)*

Summary of Contents - Belge Özeti

Note: Document dealing with the appointments of religious officials in some forty different locations, among which is one line reading:

English: The issuance of a patent of appointment to *Hatibi Mehmed Efendi* of the Venerable Mısıri's Noble Mosque on the island of Limni.

Türkçe: *Limni'deki Hazret-i Mısıri Câmi-i Şerifi hatibi Mehmed Efendiye berat verilmesine dair.*

APPENDIX XII - EK XII

Plan of the Misrî Dergâh Complex / Misrî Dergâh'ın Krokisi⁹⁰

⁹⁰ Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü #2305-2309: Osmânzâde Hüseyin Vassâf: *Sefîne-i Evliyâ*. 5. Cilt. s. 95. Ayrıca Bkz. Akkuş/Yılmaz, 2006 s.87-89 ve Tatcı, 2010a s.133.

Heath W. Lowry

Since 1993 Heath W. Lowry has been the Atatürk Professor of Ottoman & Modern Turkish Studies at Princeton University. Prior to that time he was a founding member of the History Department at the Bosphorus University in İstanbul (1973-1980), and a Senior Research Associate at Harvard University's Dumbarton Oaks Research Library & Collection in Washington, D.C. (1980-1983). Between 1983 and 1993 he established and directed the Institute of Turkish Studies in Washington, D.C.

Currently, together with his position at Princeton University, he serves as an Advisor to the Chairman of the Bahçeşehir University Board of Trustees. In January 2011 he joined the faculty of Bahçeşehir University as a Distinguished Visiting Professor.

His earlier publications include: *The Islamization & Turkification of Trabzon (Trebizond), 1461-1583*. İstanbul (Bosphorus University), 1981 [Turkish] & İstanbul (Isis Press), 2009 [English]; *Continuity and Change in Late Byzantine & Early Ottoman Society* [with A. Bryer, et. al.] Birmingham, England & Washington, D.C. (Univ. of Birmingham & Dumbarton Oaks), 1986; *Fifteenth Century Ottoman Realities: Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos*. İstanbul (Eren Publications), 2002; *Ottoman Bursa in Travel Accounts*. Bloomington, Indiana (Indiana University: Ottoman & Modern Turkish Studies Publications), 2003; *The Nature of the Early Ottoman State*. Albany (State University of New York Press), 2003; *Studies in Defterology: Ottoman Society in the Fifteenth & Sixteenth Centuries*. 2nd. Edition. İstanbul (The Isis Press), 2006; *Defterology Revisited: Studies on 15th & 16th Century Ottoman Society*. İstanbul (The Isis Press), 2008; and, *An Ongoing Affair: Turkey & I [Book I. The Bereketli Years, 1964-1966]*. İstanbul, Turkey & Eden, South Dakota (Çitlembik & Nettleberry), 2008.

His most recent works, which were also published by Bahçeşehir University (in English & Turkish editions), are: *The Shaping of the Ottoman Balkans, 1350-1550: Conquest, Settlement & Infrastructural Development of Northern Greece*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2008 [*Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi, 1350-1550: Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi*]. İstanbul (Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları), 2008; *In the Footsteps of the Ottomans: A Search for Sacred Spaced & Architectural Monuments in Northern Greece*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2009 [*Osmanlıların Ayak İzlerinde: Kuzey Yunanistan Mukaddes Mekânlar ve Mimarî Eserleri Arayış Yolculukları*]. İstanbul (Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları), 2009; *Ottoman Architecture in Greece: A Review Article With Addendum & Corrigendum*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2009; Heath W. Lowry & İsmail E. Erünsal: *The Evrenos Dynasty of Yenice-i Vardar: Notes & Documents*. İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2010; *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar & Belgeler*. İstanbul (Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları), 2010; & *The Evrenos Family & the City of Selânik (Thessaloniki) [Evrenos Ailesi ve Selânik Şehr]* İstanbul (Bahçeşehir University Press), 2010.

ISBN 978-605-5461-03-4

